

תמצית מוסר

סיכום קצר וברור של דברי רבותינו בעלי המוסר

גליון 46 | דבר בעתו | שערי תשובה | חשון כסלו ה'תשפ"ו

תמצית ספרי חפץ חיים

דבר בעיתו

התעוררות לגדל האיסור והעונש באכילת מאכלות אסורות

לפי המציאות בזמן רבינו הח"ח היו רבים נאלצים לנדוד מעיר לעיר והיו צריכים לאכול בבתי אכסניה וכדומה, והיו רבים שלא היו נזהרים מאכילת מאכלות אסורות כשהיו בין הנכרים, ורבינו כדרכו בשאר ספריו מעורר אודות פירצה זו, ומבאר מהם הסיבות לדבר והדרך להתגבר על נסיונות אלו, וחומר האיסור וגודל העונש והקלקול בעונות אלו, וגודל השכר שיש למי שנהנה בזה. כמו כן מעורר רבינו שעל כל אב לדאוג ולהוציא ממון כדי שבנו יוכל לאכול מזון כשר, וכן על כל אחד לסייע לאחרים בזה.

גודל השכר והרווח למי ששומר עצמו ממאכלות אסורות - א' שומר נפשו בקדושתה. **ב'** מציל עצמו מעונשו של גיהנום. **ג'** יקבל שכר על כל נסיון שעמד בו, לפי מספר האיסורים שהיה יכול לעבור. והיינו שאם היו המאכלים מעורבים בנבילה וטריפה וחלב ודם וחזיר מקבל שכר על כל אחד, ולפי מספר הפעמים שעמד בנסיון. **ד'** הוא ממשיך על עצמו קדושה, וכפי שנאמר "לא תאכלו וכו' כי עם קדוש אתה לד' אלוהיך", והמקדש עצמו מעט בעולם הזה מקדשים אותו הרבה בעולם הבא. **ה'** שמו ניכר למעלה בכל יום לאות ולתפארת. **ו'** הזכות עומדת לו לדורי דורות, ויזכה שיוולדו לו בנים צדיקים יראי אלוהים גבורי כח לעמוד כנגד היצר הרע. **ז'** אפי' אם הוא אינו תלמיד חכם, יהיה אור ד' עליו לעתיד לבוא כמו על גדולי התורה. **ח'** זוכה להשפיע על אחרים לעמוד בנסיון לפחות במקצת, (ואם יכול להשפיע בדיבור אשרי חלקו). **ט'** זוכה לקדש שם שמים. (פרק ט').

מי שעומד בנסיון ונמנע ממאכלות אסורות עליו להיות שמח וטוב לב תמיד, וידע שימים אלו שהוא עומד בנסיון הם המובחרים שבימי חייו (וכדמצינו בפלטי בן ליש שבכה כשנלקח ממנו הנסיון), ויתבונן כמה הוא מרוויח בכל פעם שאוכל פת חריבה עם קיתון של חמין, וככל שהנסיון קשה יותר עליו לשמוח יותר, וכשלבבו יהיה שמח גם מראה פניו יהיה טוב ויפה, (כדמצינו בדניאל וחבריו שלא נתגאלו בפת המלך ואכלו רק זרעונים והיו נראים טוב ובריאי בשר יותר מהילדים שאכלו מפת המלך, מחמת שמחת נפשם, כי לא היו סומכים על הנס בענין פת עכו"ם שהיתה מותרת להם מדינא. וגם אפשר ללמוד משם איך נחקקו מעשיהם לדורות, והנמנע היום יתגלו מעשיו לעין כל לעתיד לבוא). ואם האדם יושב יחד עם עוד אנשים שאינם זהירים במאכלות אסורות, ורק הוא מאכלו דל ורזה, עליו לדעת שלעתיד לבוא כשיעשה הקב"ה סעודה לצדיקים יזכה דווקא הוא להיות בסעודה הזאת, וכמה יודה אז לקב"ה על שסייע לו לעמוד בנסיון, וזכירת דבר זה עכשיו תגרום לו שיהיה שמח וטוב לב תמיד. (פרק י').

חיזוק לעמידה בקשיים ונסיונות - הנה אדם שיש לו קשיים רבים מוטל עליו לקבלם בשמחה ובאהבה, כי כל בני האדם ירדו לעולם לעמוד בנסיון, וכל אחד מקבל נסיון לפי התיקון שנפשו צריכה לתקן בעולם, וגם העושר הוא נסיון אם יפתח ידו לעניים, ואדם שיש לו מצוקה גדולה והוא לא מהרהר אחר מידותיו של הקב"ה, יגדל שכרו מאד לעתיד לבוא, וכדמצינו בחז"ל שג' מתנות טובות נתן הקב"ה לישראל תורה ארץ ישראל ועולם הבא, וכולם לא נתן אלא ע"י יסורים. וכמה חביבים בעלי יסורים לפני הקב"ה, שהוא מייחד שמו עליהם אפי' כשהם חיים, אבל בלא יסורים אין הקב"ה מייחד שמו על אדם חי. וגם ע"י שמצדיק עליו את הדין יזכה שיעברו ממנו היסורים. ועיקר הכל הוא להאמין שהכל בהשגחה וזה לטובת האדם. וכל

זה הוא אפי' כשאין לאדם חטא שאפשר לתלות בו את היסורים, דאל"כ בודאי צריך לקבל את היסורים באהבה, מפני שהוא מנכה לעצמו מעונש הגיהנום, ושעה אחת בגיהנום קשה יותר מיסורי איוב כל ימיו (כמ"ש הרמב"ן), ואף שכל ישראל יש להם חלק לעולם הבא, מ"מ האדם צריך לפני כן להתיישר בגיהנום או בשאר עונשים כדי להתנקות מעוונותיו. ועל האדם להודות תמיד לקב"ה על שמתנהג עמו במידת החסד ונותן לו חיים ובריאות. (שם).

הקושי והנסיון המיוחד בסוף הגלות, הוא כדי לברר מי עובד ד' באמת - עוד יש להתבונן כי המצב היום שהגלות קשה וישראל מפוזרים בקצוות הארץ, ויש הנמצאים במקום שאין שם את קרוביו וידידיהם שיתבייש מהם שלא לחטוא, זה כדי לברר בסוף הגלות מי עובד ד' באמת ובתמים, וע"י שהאדם עומד בנסיון הקשה, יוכל בזמן מועט לזכות למדרגה שבימים כתיקונם לוקח זמן רב להגיע לכזו מדרגה. וכעין זה היה בדור המדבר כדכתיב שם "למען ענותך לנסותך וכו' ", והיינו שהעינוי הוא לנסיון, כדי להוציא את המחשבות מן הכח אל הפועל, ונס הוא גם מלשון התרוממות, ושני הפירושים משתלבים יחד, כי ע"י הבחינה בנסיון הם יתרוממו להיותם עליונים על כל עמי הארץ. וכן בכל דור ובכל אדם שהקב"ה רוצה לרוממו, הוא בוחנו מתחילה בנסיון, וע"י העמידה בנסיון הוא מתעלה מאד. (י"א).

ההכנה וההשתדלות המחויבת להשיג ממון לקנית מאכלים כשרים - הנה כל איש מישראל שיוודע שיהיה מוכרח להתנודד בין העמים, חייב להכין לפני נסיעתו סך כסף שיוכל לקנות בו מאכלות כשרים בעת נדודיו, בין ע"י שיצמצם הוצאותיו, בין ע"י השתדלות אצל אביו וקרוביו או אצל שאר בני אדם, ולא יהיה ביישן בזה, וכן אם יש בידו עליו להשתדך ולקבל ממון, ואם לא הכין לא יוכל לטעון שהיה אנוס, וילמד מנמלה שמכינה מזון לימי החורף אף שימי חייה קצרים. אמנם היצר הרע מלבד שמסית לעבירה,

לפעמים הוא בא לאדם בערמה, ומחזק ליבו בבטחון יתר לומר שלא יצטרך לזה, וכוונת היצר היא כדי שיכשל אח"כ, (וכן דרך היצר גם בשאר דברים, וכגון בתורה מפתהו ללמוד יומם ולילה ממש ולהחליש כוחו, כדי שאח"כ לא יוכל ללמוד כלל, וכן בשאר מידות, ובאמת דרך התורה הוא דרך הממוצע). וכשיוצא מביתו מחויב לקחת עימו את הממון שיש לו. ובזמן שאינו בביתו, אם אין לו ממון, יכתוב מכתבים לזרז את בני ביתו ומשפחתו לסייעו, ואפי' ע"י מכירת מלבושיו ונכסיו שהניח בביתו, ולא יחוש כלל להפסד נכסיו, כי צריך להוציא כל ממונו כדי לא לעבור על לאו דאורייתא, וודאי יחזיר לו הקב"ה כפלים ממה שהוציא. וכשאין לו ממון חובתו ללכת לבתי יהודים לבקשם בתחנונים ובדברים רכים שירחמו עליו שלא יצטרך לטמא נפשו, ואל יתבייש מפני המלעגים, ויהיה מהנעלבים ואינם עולבים, וככל שהוא סובל יותר בשביל זה יגדל שכרו, וודאי יזמן לו ד' אנשים שיסייעוהו. (פרק י"ב).

גודל החיוב על האב להחזיק את בנו שיוכל לקנות מאכלים כשרים - הנה מצינו שהנמכר לגר תושב או לעקר מחויבים קרוביו לגואלו, והקרוב קרוב קודם, והאב קודם לבנו, והטעם בחיוב זה הוא כדי שלא יטמע בין העכו"ם וילמד ממעשיהם. וכן בענייננו אם לא יעזרוהו קרוביו בענין מאכלות אסורות, בהמשך הזמן יופקרו אצלו כל האיסורים שבתורה, ולכן חייבים לעוזרו. ובאמת כל ישראל חייבים לעזור שלא יעבור שום אדם על תורת השם, אולם האב מחויב בזה יותר, ואם האב אינו מסייע בזה אין יבקש בברכות התורה ונהיה אנחנו וצאצאינו וכו', ומאידך אב המסייע לבנו בזה, הרי זה מברר למפרע שכל השתדלותו בגידולו היתה בעבור כבוד השם ותורתו, ויקבל שכר על כל יום שעמל בשבילו, משא"כ אם עכשיו לא יסייע בעדו, יפסיד את כל השכר הגדול, מפני שהראה שאינו אלא כשאר בעלי חיים שמגדלים ילדיהם, וכל הנזכר לעיל בגודל שכר הנמנע ממאכלות אסורות בדרך כלל שייך גם באב. (שער האחוה פרק א').

חובת האב לדאוג לבנו ברוחניות - אל יחשוב האדם שדי לו במה שהוא עצמו מקיים את כל התורה, ואין חובתו לדאוג לבניו בזה, כי מי שאינו דואג להשריש בלב בניו אמונת ד' ותורתו ומצוותיו איננו יוצא ידי חובה יהודי כלל, כי הקב"ה כרת איתנו ברית בערבות מואב וכתוב התם "הנסתרות לד' אלוקינו והנגלות לנו ולבנינו

עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת", והיינו שאין אנו ערבים על הנסתרות אלא על הנגלות, וכן אנו ערבים על בנינו אחרינו עד עולם, ומכח קבלה זו בחר ד' בישראל, והזהירה התורה את האב ללמד את בנו תורה, ולספר לבנו על הניסים ונפלאות שהיו ביציאת מצרים (שזו היתה מטרת המכות, כדכתיב "למען תספר באזני בן ובן בןך"), ועל מעמד הר סיני, וכן האב מצווה להעביר לבניו שהמצוות הם "לטוב לנו כל הימים לחיותינו כהיום הזה". וכן הברית על הגאולה היא כאשר יהיה "ושבת עד ד' אלוקיך וכו' אתה ובניך", וכן בכל יום בתפילה אנו מקבלים את שמירת התורה "על בנינו ועל דורותינו". (פרק ב').

ובאמת יפלא מאד שהרי בצער גשמי שיש לבן, האב מצטער מאד, וק"ו אם צריכים לכרות ממנו אבר הוא מצטער יותר, ואם יכול למנוע ממנו דבר זה הוא יוציא על זה ממון רב אפי' ע"י הלוואות וכדו', וכ"ש שיעשה כך כדי להצילו ממות ח"ו, וא"כ איך לא יטרח כדי להצילו מיסורי הגיהנום הקשים, וכדי שלא ישאר בעל מום בעולם הנצח, ואיסורי חלב ודם גורמים להכרתת נפשו מחיי הנצח, ואיך יעמוד אביו מנגד. ואל יטען שהבן אנוס, כי אם האב יכל לסייע לו יהיה העוון על האב, ובאמת גם כשאין האב מסייע הבן אינו אנוס, וכמו שנתבאר. (פרק ג').

והנה חובת האב לקצץ בהוצאותיו אפי' על חשבון עונג שבת שלו, ולשלוח ממון לבנו לקנות אוכל כשר, וכשהבן יראה כמה אביו מתאמץ בזה גם הוא יתחזק בזה, וכבר קודם הנסיעה מוטל על האב להכין לבנו ממון לקנות אוכל כשר, ולהשריש בבנו את החומר של האיסורים הללו וכמש"נ לעיל, ובזכות זה יחשב האב מאוהבי ד', ויקבל הוא וגם בנו שכרם בעולם הזה ובעולם הבא. וגם שאר הקרובים מחויבים לדאוג לקרובם בעניינים אלו, כמו שמצינו שמחויבים לפדותו אם נמכר לעקר, וגם מדרך השכל מחויבים לדאוג לו, וכן מחויבים לדאוג לו מחובת מצות צדקה, שהקרוב קרוב קודם, דאין לך עני יותר מזה, שהוא נצרך לזה גם לנפשו. (פרק ד').

גודל החיוב לסייע לאנשים לאכול מאכלים כשרים - הנה נצטוונו במצות צדקה, דכתיב "פתוח תפתח את ידך" וכתוב "וחי אחיך עימך", וגדולה צדקה שמקרבת את הגאולה. והמעלים עין מן העני עובר ב"לא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ את ידך", ועונשו גדול מאד, ולפעמים

נענש בקיצור ימים כמו על עוון ע"ז. ומאד יש להזהר בצדקה, כי לפעמים ע"י המנעות מנתינת צדקה יכול העני למות, והנמנע בעת כזו עובר גם על "לא תעמוד על דם רעך", והרי מחללים שבת כדי להציל נפש. וכן בענין הסיוע לקנית מאכלים כשרים, לפעמים זה נוגע לפיקוח נפש כגון באנשים חלשים, ואף אם אותו אדם מותר לאכול מאכלות אסורות כי הוא אנוס, מ"מ ודאי רצון ד' לסייעו שלא יוצרך לזה, וכמו שאדם היה דואג שהוא או בניו לא יוצרכו להגיע לזה כך עליו לסייע לאחרים בזה, והמעלים עין מזה עובר על "ואהבת לרעך כמוך". ואנשים שלא מגיעים לידי סכנה, מ"מ הם מסגפים עצמם, ועל האדם להשתתף בצרתם ולסייעם. והמרגיל עצמו להיות רחום וחנון, הוא ממשיך על עצמו את כל הברכות הכתובות בתורה, והקב"ה יגמול לו מידה כנגד מידה ויציל את בניו שלא יגיעו לידי מיתה. (שער בית ישראל פרק א').

הסיוע לאחרים לקיים מצוות זה המבחן אם האדם עובד את ד' באמת - הנה יש חילוק גדול בין אדם העובד את הקב"ה מתוך שהוא חפץ באמת בעבודתו ובמצוותיו, לבין העובד מתוך רצון לקבל שכר בזה ובבא, ועל זה נאמר "ושבתם וראיתם בין... עובד ד' לאשר לא עבדו". והבחינה בזה היא אם אכפת לאדם שכולם יעבדו את הקב"ה או לא. וא"כ הנמנע מלסייע לאחרים מלהכשל במאכלות אסורות זה מראה שכל עבודתו היא לטובת עצמו. ובפרט שענין זה נוגע ליסודי הדת ולקדושת ישראל. ועל מה שאנו אומרים בק"ש "ואהבת" דרשו חז"ל שיאהיב אותו על הבריות, וא"כ צריך לעשות זאת "בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך". וכל איש מישראל קיבל על עצמו בעת קבלת התורה לחזק בכל יכולתו את קיום התורה בכלל ישראל, ונעשו ערבים זה לזה, ולכן יכול אדם להוציא את חבירו במצוות כי אם חבירו לא יעשה מצוה יחסר גם לו, וחובתו להפריש את חבירו מאיסור כיון שאם יכל להפרישו ולא עשה כך גם הוא יענש. וא"כ הנמנע מלסייע בממון לצורך המנעות ממאכלות אסורות, בודאי יענש על כך בעונש גדול כאילו הוא עצמו חטא, אף אם הוא בעצמו מדקדק בכשרות מאכליו מאד, ואף שהתביעה לא תהיה רק עליו, מ"מ כיון שהתביעה תהיה גדולה, שהרי חשבון הנכשלים ומספר הפעמים שהם נכשלים בהם גדול מאד, ממילא גם אם יגיע לכל אחד תביעה רק על כזית חזיר וכדו' בכל שבוע יהיה רע וזר לנפשו, וכ"ש אם יש לו יכולת מיוחדת על אנשי עירו, בודאי עיקר האשמה תהיה עליו. (פרק ב').

שערי תשובה

רבינו יונה (שערי תשובה שער ג') מונה את סוגי החטאים לפי סדר חומרתם, מן הקל אל הכבד, מפני שכאשר האדם ידע את חומר העון הוא יתחרט יותר, ויתבייש בבקשתו מחילה מהקב"ה, ועי"ז התשובה תהיה טובה יותר, וישמח בחסד שהקב"ה עשה בכפרת העון ע"י התשובה. וזה סדר חומרתם: א' דברי סופרים. ב' מצוות עשה. ג' לאו הניתק לעשה. ד' לאו שאין בו מעשה. ה' לאו שיש בו מעשה. ו' עוונות שחייבים עליהם מיתה בידי שמים. ז' עוונות שחייבים עליהם כרת. ח' עוונות שחייבים עליהם ד' מיתות בית דין. ט' עוונות שדינם ירהר ואל יעבור. י' עוונות שהעושה אותם אין לו חלק לעולם הבא.

בנוסף מפרט רבינו יונה בשער זה דברים רבים, אשר יש שטועים וחושבים שהם עוונות קלים או מידת חסידות, אבל באמת הם עוונות רבים, ועל ידי ידיעה זו רבים ימנעו מחטאים אלו.

להלן יבוארו לאוים רבים, שיש בהם מעשה, ושאינן בהם מעשה, חומרתם, ופרטי דינים בהם.

מן האזהרות התלויות בלשון-

אסור להזכיר שם שמים או ללמוד תורה או להתפלל אם הוא ערום או שרואה אדם ערום, או שאין המקום נקי, או שאין ידי נקיות, והזהירות בזה היא מזדרכי יראת שמים.

יש אזהרות התלויות בלשון שלוקה עליהם, והם שבועת שוא שהיא חילול השם, ואסור לומר שהוא מוכן לישבע אם אין בלבבו לישבע, ואסור לישבע חנם אפי' על אמת, וכן אסור לסבב להשביע חבירו חנם, כגון לתובעו יותר מחיובו כדי לחייבו שבועת מודה במקצת.

וכן לוקה המקלל חבירו בשם, ואסור לקלל אפי' חרש שאינו שומע, וכן המקלל עצמו בשם לוקה.

השותה רביעית שאינו מזוג או יותר מרביעית אפי' מזוג אסור בהוראה.

אסור לצער חבירו בדברים.

אסור לחזק ידי עוברי עבירה או להתחבר עמהם, ואסור להתחבר לרשע אפי' בעסקי העולם ואפי' לדבר מצוה.

אסור להורות שלא כהלכה, וצריך להיות מתון בהוראה כדי שלא יטעה, ולא יורה מי שלא הגיע להוראה, ואם הגיע להוראה צריך להורות.

צריך לתת עצה הוגנת ואסור לתת עצה שאינה הוגנת, ומדרכי גמ"ח לחשוב מחשבות איך להשיא עצות הגונות.

אסור להוציא שם רע.

אסור לדיין להיות רך לאחד וקשה לאחר.

אסור לומר המתן לי ליד ע"ז פלונית.

אסור לומר כמה נאה גוי זה, ואסור לתת להם מתנת חנם.

אסור להחזיק במחלוקת, ומותר לדבר לשון הרע על בעלי המחלוקת, ומי שאינו מחזיק במחלוקת על החוטאים נענש מפשעיהם ועובר בלאו, וימסור נפשו על קנאת השם.

אסור להשתעבד בחבירו, וכן אסור לבקש דבר שיודע שיתביישו לסרב, אבל אדם שאינו נוהג כשורה מותר. המוציא שם שמים לבטלה הרי חילל השם.

בני אדם שאינם נזהרים בלשונם בכבוד תלמידי חכמים אפי' שלא בפניהם נעשים אפיקורסים ואין להם חלק לעולם הבא.

עון הלשון חמור כמו שרואים שעונש מקלל אביו ואמו חמור מן המכה.

איסורי ראייה ושמיעה- אסור להסתכל באשת איש ובעריות, ואסור לשמוע דברים בטלים ודברי נבלה.

איסורים התלויים בקפיצת יד והמנועות מעשיה שחייב בה-

אסור לקפוץ יד לאביו, ואסור לימנע מלהלוות לו לפני שמיטה וכ"ש בשאר זמנים.

אסור ללוות ולא לשלם.

אסור להלין שכר שכיר.

אסור להלין מת על העץ.

אסור להתעלם מהצלת ממון חבירו, ונכון שבכל עיר יהיו ממונים להצלה

אסור להמנע מלהוכיח ואם אינו מוכיח נענש על החטא, ועל כן נכון לבחור ממונים להוכיח.

אסור לאחר מלשלם הנדרים והצדקות, ונענש אף אם שכח.

המדרגה החמישית - לאו שיש בו מעשה

לוקין עליו, ומלקות במקום מיתה עומדת.

צריך להזהר למלוח הבשר כדין.

אסור להכות את חבירו.

אסור להשחית את הזקן.

אסור ללבוש שעטנז.

לפני עוור לא תתן מכשול- אסור להכות בנו גדול כי מכשילו להקלות אביו, ואסור לתת כוס יין לנזיר, ואסור להכשיל נכרי בדבר האסור לבן נח.

איסור השחתה- אסור לכרות עץ מאכל, ואפי' לצורך מצור אם יש לו עצים אחרים אסור, ואסור לפזר ממון לריק ואפי' פרוטה, ואסור לסכן את הגוף או לסגפו חנים בתעניות, אבל המתענה על עוונותיו מותר והקב"ה ירפאהו.

ערלה אסורה אף בחו"ל ואסורה בהנאה ועל כן אסור לתתה לגוי אלא ישרוף אותה באש, ונטע רבעי צריך פדיון, וכן כלאי הכרם וגיד הנשה אסורים בהנאה.

אסור לגנוב אף ע"מ להחזיר.

אסור לנחש שדבר מסוים מורה שלא יצליח במה שעושה, או ששעה מסוימת אינה יפה לדבר מסוים, אלא יבטח בד'.

המשקר במידה כמקלקל את הדין.

אסור למלוה לעבור לפני הלווה אם אין לו מה לפרוע.

איסור ריבית הוא למלוה ללווה ולעדים.

אסור להטיל מום בבכור אף בזמן הזה.

אסור לחרוש או להנהיג שני מינים בעלי חיים מצומדים יחד.

פרדה אינה מותרת אלא במינה ואסורה בסוס וחמור.

אסור להשתחוות על רצפת אבנים חוץ מבית המקדש.

אסור לאכול דברים הנמאסים על הנפש.

אסור למסור בתו לביאה שלא לשם קידושין, והמייחד פנויה לזנות עונשו גדול, ואסור להשיא בתו לזקן.

נבילה אסורה באכילה, וכל שלא נשחטה בכל דקדוקי שחיטה הרי היא נבילה.

אסור לקחת שוחד אפי' כדי לזכות הזכאי ולחייב החייב, ומותר לקחת שכר בטלה, ואפי' שוחד דברים אסור והמקבל שוחד אסור לדון דין זה.

אסור להוציא ביו"ט לצורך חול.

אסור להעביר שער בית השחי והערוה.

אסור להעמיד כלב רע או סולם רעוע בביתו.

בכור אסור בגיזה ועבודה, ואם נתערב באלף כולם אסורות בהנאה.

אסור למחוק את השם.

אסור לעשות כדרכי האמורי כלחשים וקמעים.

חדש אסור מן התורה אף בחו"ל.

ע"כ מקצת מהדברים שהמכשול מצוי בהם, וישמע חכם ויוסף לקח.

סיכומי 'תמצית'

ניתן להשיג את גליונות סיכומי תמצית

החודשיים על הדף היומי / משנה ברורה ומוסר

(לפי סדר הדף היומי בהלכה).

- **בנקודות ההפצה**
- **במייל 7692282@gmail.com**

בנוסף ניתן לקבל במייל סיכומים על כל מסכתות הש"ס, ועל כל המשנה ברורה, ועל תנ"ך וספרי מוסר וספרי הפץ חיים.

או סיכומים לפי סדר הלימוד של: העמוד היומי, חבורת ש"ס, קנין ירושלמי, דף הכולל, קנין הלכה, תרי דף, אורייתא, אהבת שלום, ומפעל הש"ס.

מבחני 'לדעת'

מבחן שבועי על: דף היומי / משנה ברורה / עמוד היומי / הפץ חיים / אהבת חסד

ניתן לעשות את המבחנים מיום שישי עד יום שלישי בשעה 7:00 בבוקר:

- **בטלפון 0737-289-669**
- **במייל 7692282@gmail.com**
- **בגדרים פלוס קופת לדעת.**

הגרלות: בכל שבוע על 500 ₪ במזומן, 8 זוכים ביזכוי 100 ₪ ברשת 'יפה נוף'.

חדש ב'תמצית'

קורס חדשני ומקצועי

הדרך ללמוד - להנות - ולזכור

מחזור חדש ומורחב של 12 שיעורים, בירושלים בני ברק ומודיעין עילית, החל מתחילת חודש טבת.

להרשמה ולפרטים- 055-400-7977

קו עדכונים ושיעורים

בקו תוכלו לשמוע: מידע כללי, עדכונים, רשימת נקודות ההפצה, שיעורים.

02-3131-465

תמלול ספר דבר בעיתו

פרק ט'

בפרק זה יבואר גודל שכר השומר עצמו ממאכלות האסורות

ועתה נבוא לבאר גודל השכר של השומר עצמו ממאכלות האסורות.

ראשון לכל צריך שידע שבכל יום ויום שהוא יושב במקום שאוכלים האיסורים והוא כובש את יצרו עבור מצות השם יתברך, לבד מה שהוא זוכה לנפשו שנשארת בקדושתה שלא נטמאת, וגם מציל את עצמו מעונשו של גיהנם, עוד יקבל שכר לעתיד לבא מכל יום ויום כאלו עשה מצוה בפועל ממש, וכמו שאחז"ל (שבת קי"ט) ישב אדם ולא עבר עבירה נותנין לו שכר כאילו עשה מצוה, ומסיק שם והוא שבא דבר עבירה לידו ופירש הימנה, והכא נמי הרי בא לידו בנסיון בכל יום ויום וכבש את עצמו, וגם ידע שלא מצוה אחת יתוסף לו מיום אחד, אלא לפי ריבוי האיסורים שנמצא בכל אכילה ואכילה כן ירבו זכויותיו, דהיינו אם היו המאכלים מעורבים מנבילה וטרפה וחלב ודם וחזיר, יחשב לו בכל פעם מצוה בפני עצמה מכל איסור ואיסור בפני עצמו, [דהרי היה יכול לעבור על כולם והוא כבש את יצרו בשביל רצון השם], וא"כ צא וחשוב כמה מצות יתוסף לו בכל שבוע ושבוע ובכל חודש וחודש ובפרט מכל הזמן שהוא מתגורר יתרבה לו כמה אלפים מצות גדולות כאלו, שכמה פרשיות בתורה נאמרו בשבילם, ובהם הבדילו ד' להיות לו לעם [וכמו שכתוב בתורה (ויקרא כ')] "והבדלתם בין הבהמה הטהורה לטמאה וגו' ולא תשקצו את נפשותיכם וגו' והייתם לי קדושים כי קדוש אני ד' ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי"], והוא קיים את כולם בצער גדול, וידוע שכל העושה מצוה אחת קונה לו פרקליט אחד כדאיתא באבות, ואחז"ל כל העושה מצוה אחת מקדמת והולכת לפניו לעוה"ב שנאמר "והלך לפניך צדקך וכבוד ד' יאספך", א"כ כמה אלפים מלאכים קדושים יקדמו לפניו להליץ עבורו לעתיד לבוא לזכותו לכל טוב, [וראה אחי את הנ"מ שיש בין השומר עצמו ממאכלות אסורות ובין שמפקיר עצמו לזה, שזה יוצא אחרי משך השנים שהוא מתגורר בחבילות חבילות של עבירות ואלפים ורבות מקטרגים שנבראו מכל משך הזמן ההוא שהפקיר את מצות ד', והוא יוצא ברכוש גדול של חבילות חבילות של מצות ומלאכים קדושים שנבראו בזמן ההוא].

ב) ע"י השמירה ממאכלות האסורות ממשיך על עצמו קדושה מלמעלה, כמו דכתיב (ויקרא כ') "ולא תשקצו את נפשותיכם וגו' כי קדוש אני ד' ", וגם נאמר בפרשת ראה "לא תאכלו כל נבילה וגו' כי עם קדוש אתה לד' אלהיך ובך בחר ד' " וגו', ואחז"ל (יומא ל"ט) ת"ר "והתקדשתם והייתם קדושים" - אדם מקדש עצמו מעט מקדשין אותו הרבה, מלמטה מקדשין אותו מלמעלה, בעוה"ז מקדשין אותו לעולם הבא, וא"כ כ"ש בזה שהוא מקדש את נשמתו כמה ימים ושנים ברוב עמל ותלאה ודאי יתרבה עי"ז קדושת נפשו לעתיד לבוא עד למעלה למעלה.

ג) צריך שידע ששמו ניכר למעלה בכל יום לאות ותפארת, והקב"ה בעצמו מעיד עליו לפני פמליא של מעלה על מעשיו והנהגתו, כמו שאחז"ל (פסחים קי"ג) על ג' הקדוש ברוך הוא מעיד בכל יום ואחד מהם הוא רווק הדר בעיר ואינו חוטא, [והיינו כיון שהוא אדם פנוי ועלול להכשל בחטא ושומר את עצמו, ע"כ הוא לתפארת למעלה, וכ"ש בענין זה שהוא עיף ויגע ואעפ"כ מתרצה לחיות חיי צער ושלא להתגאל במאכלות אסורות בשביל ציווי השם, בודאי הקדוש ברוך הוא מעיד עליו בכל יום ויום ומתפאר בו, ועליו נאמר "ישראל אשר בך אתפאר"], ואלו היה יודע ששמו נזכר לשבח ולתפארת במושב המלך והשרים, והמלך בעצמו מחבב שמו ומשבח מעשיו בכל יום ויום, כמה שמחה וחדוה היה מגיע לו מזה. וכל שכן כשהוא לפני ממ"ה הקדוש ברוך הוא אשר אין חקר לגדולתו וחיי וטובו בעוה"ז ובעולם הבא תלוי בידו בודאי צריך להיות שמח וטוב לב בהעלות זה על זכרונו, כי באמת אין אנו יכולין לשער כמה גדול ערכו של האיש הזה אצל אדון עולם יתברך, דכמה זמנים מצוין שסובל רעבון בשביל מצותיו, שאחרי רוב עמלו אין לו במה להשיב את נפשו כ"א בפת חרבה וקיתון של מים, ולא יום אחד ושנים אלא ימים ושנים, וגם שסובל הרבה פעמים עלבון וכלימה עבור זה שחולק עצמו משארי מרעיו, ועוד כמה תלאות אשר אין להעלותם על הכתב, והוא מתרצה לסבול ע"ז, ואך מפני שהוא חרד לדבר ה' שלא לעבור על רצונו, וכבר גילה לנו הקדוש ברוך הוא ע"י נביאיו כמה גדול האיש הזה בעיניו אשר חשיבותו הוא באמת נורא מאוד, שנחשב איש כזה בעיניו יותר מכל מעשה שמים וארץ, כמו שנאמר ע"י ישעיה הנביא (ס"ו) "כה אמר ד' השמים כסאי והארץ הדום רגלי וגו' ואת כל אלה ידי עשתה ויהיו כל אלה נאום ד' ואל זה אביט אל עני ונכה רוח וחרד על דברי", והכונה דהלא אנכי בראתי השמים ששם הוא משכן כסאי, והארץ שהיא הדום לרגלי, וברצוני מתקיימים, ובודאי יודע אני את גדלם ואת תכונתם, ואעפ"כ תדעו שעיקר מה שאני מביט בעולמי הוא על מי שהוא חרד על דברי לקיימו אף שהוא עני, כי הוא העיקר החשוב אצלי יותר מן הכל. ומזה נוכל להבין כמה יהיה גדול ערכו לעתיד לבוא.

ד) עי"ז שהוא שומר עצמו ממאכלות האסורות זוכה לו ולדורותיו ולדורי דורותיו שגם לזרעו אחרי י' היה נזכר תמיד הזכות הזה כדאיתא בספרא 'ומה אדם הראשון שלא נצטוו אלא מצוה אחת אילו היה זהיר בה וכו', היושב בין הפיגולין ובין הנותרות על אחת כמה וכמה שזוכה לו ולדורותיו ולדורי דורותיו. וגם זוכה עי"ז כשיבוא לביתו וישא אשה יתברך מד' שיוול ממנו בנים צדיקים יראי אלקים גבורי כח לעמוד ביצרן, וכמו שנאמר "אשרי איש ירא את ד' במצותיו חפץ מאד גבור בארץ יהיה זרעו [דהיינו שיהיו גבורים להתגבר על יצרן וכמו דאיתא באבות איזהו גבור הכובש את יצרן] דור ישרים יבורך", והוא מזה במדה, דתחת שהוא מתגבר על יצרו תמיד מפני שהוא חפץ במצות השם יתברך, זוכה לצאת ממנו בנים ברוכי ד' דור ישרים וגבורים לעמוד ביצרן. והשומר עצמו ממאכלות אסורות בעת כזה הוא בכלל ירא ד' וחפץ במצותיו וגבור האמיתי, שהוא רואה להאיסור תמיד והרבה פעמים הוא רעב ומתאוה לו והוא מתגבר על יצרו ומתאפק מחמת רצון השם יתברך.

ה) גם ידע שעבור זה שמתגבר על יצרו, אפילו אם הוא איש פשוט שאינו ת"ח, יזכה להיות אור ד' עטרה בראשו לעתיד לבוא כמו על גדולי התורה, וכמו שאחז"ל (מגילה ט"ו) 'עתיד הקדוש ברוך הוא להיות עטרה בראש כל צדיק וצדיק, שנאמר "ביום ההוא יהיה ה' צבאות לעטרת צבי ולצפירת תפארה לשאר עמו" - למי שמששים עצמו כשרים, וליושב על המשפט" - זה הדן דין אמת, "ולגבורה" - זה המתגבר על יצרו, "משיבי מלחמה" - שנושאים ונותנים במלחמתה של תורה, "שערה" אלו ת"ח שמשכימין ומעריבין לבתי כנסיות ובתי מדרשות'. הרי דהמתגבר על יצרו זוכה לעטרה כמו ת"ח שמשכימין ומעריבין בבתי מדרשות.

ו) גם ידע שבזה שהוא נשמר ממאכלות האסורות הוא מזכה לעוד הרבה מחביריו המתגוררים שם אתו שילמדו ממעשיו, ואם לא יועיל להם הרבה עכ"פ מעט בודאי יועיל שלא יהיו מופקרים לגמרי, וידעו שדרכם אינה נכונה עכ"פ כשיראו שנמצאו אנשים מחבריהם ששומרים שם הדת בתיקונה, ולפרקים יתנו לב להטיב דרכם וזכות הרבים יהיה תלוי בו. ובפרט אם יראה אנשים תמימים שיוכל להמשיך אותם גם כן בדברים לקיים התורה אשרי חלקו. ואיתא בזוהר חדש פרשה לך 'אמר ר' אבהו בא וראה כמה שכרו של אדם העושה לאחר לחזור בתשובה, מנלן ממה דכתיב "ומלכי צדק מלך שלם", תני ר' חייא בשעה שנשמת הצדיק המחזיר בתשובה לאחרים יוצא מן הגוף מיכאל השר הגדול המקריב נפשות הצדיקים לפני בוראו (אינו ר"ל קרבן ממש אלא שהוא מקרב אותם ומביאם בהיכל ד' ומספר שם גודל זכותם וכאשר נזכר במקום אחר), הוא יוצא ומקדים שלום לנשמתו של אותו צדיק, שנאמר "ומלכי צדק" זה מיכאל ראש שומרי שערי צדק, "מלך שלם" זה ירושלים של מעלה, "הוציא לחם" שהקדים ויצא לקראתו ואמר לו שלום בואך עכ"ל.

היוצא מכל מה שכתבנו בפרק הזה שזכות השומר עצמו ממאכלות אסורות בעת הזה גדול מאוד, וזוכה להרבה והרבה דברים וכו"ל. ועל כולם ידע שמתקדש בזה שם שמים לעיני ישראל וגם לעיני האומות כשיראו שעד כמה מתחזקים היהודים לשמור דת אלקיהם שבשמים. ואשרי להנבוא ששם השם מתקדש על ידו. מחלקו יהיה חלקינו ומגורלו יהיה גורלינו.

בו יבואר שלא יפול לבו עליו על עניניו ויהיה שמח וטוב לב תמיד

והנה מכל מה שהערכנו עד כה יוכל להתחזק האיש המתנודד שלא יפול לבו עליו, ויהיה שמח וטוב לב תמיד. כי באמת הימים האלו שהוא מתנודד בעמים הם המובחרים לו שבימי חייו [ולא כאשר נדמה להאיש המתנודד ברעיוניו להפך], שבכל יום ויום עומד הוא בנסיון, וכמו שמצינו בגמרא [סנהדרין כ"ב] לענין פלטי בן ליש דכתיב "וילך הלוח ובכה עד בחורים", ופירשו חז"ל דבכה על המצוה דאזיל מיניה, [עי"ש בגמ' ששאל המלך נתן לו לאשה את בתו מירב, והוא בעצמו הודה לשיטת דוד המלך ע"ה שאין קידושי קידושיין ואסור לבוא עליה, וכבש את יצרו זמן רב, ואח"כ כשמת שאול נלקחו מאיתו, ובכה על המצוה של נסיון דאזיל מיניה]. ואף בשעה שאוכל פת חרבה עם קיתון של מים חמין עליו לשמוח יותר מאלו אוכל מעדני שרים, וכמו בסוחר בעת מסחרו כשיודע שמרויח הרבה אינו שם לבו כלל בעת ההיא למאכלו אם טוב הוא, והרבה פעמים מצוי שמסתפק כל היום בטעימה מעט מפני שאצים עליו הקונים ואין לו פנאי להפסיק מעסקו, ובעת כזה אינו ניכר עליו עצבון על מיעוט מאכלו ומשקו, אלא אדרבה לבו שמח ומראה פניו צהובות מפני שנפשו יודעת שמרויח הרבה בעת ההוא, וכאשר נשאלו למה פניו צהובות כ"כ הלא לא אכלת כל היום, הוא משיב מי יתן שאזכה שיהיה לי הרבה זמנים כאלו, נפשי שמח בהרווחתי ואינה מרגשת כלל ברעבונה. כן הוא בעניינו, כאשר יתבונן האמת כי מכל אכילה ואכילה שאוכל פתו הכשרה מקדש נפשו ומתעלה מדרגתו עד אין ערך, אין לו להתעצב כלל מאופן מאכליו, כי מה שוה הוא לו מניעת הנאה הקלה מול הרווחתו הגדולה, ואדרבה כל מה שבא לו מאכלו בקושי ובדוחק עליו לשמוח יותר שזכה לעמוד בנסיון. וכאשר לבבו יהיה שמח אז גם מראהו יהיה יפה, וכמו שמצינו בקרא גבי דניאל וחביריו, שנאמר "וישם דניאל על לבו אשר לא יתגאל בפת בג המלך וגו', ויאמר דניאל אל המלצר וגו' נס נא את עבדיך ימים עשרה ויתנו לנו מן הזרעים ונאכלה ומים ונשתה ויראו לפניך מראינו ומראה הילדים האוכלים את פת בג המלך וגו', וינסם ימים עשרה ומקצת ימים עשרה נראה מראיהם טוב ובריאי בשר מן כל הילדים האוכלים את פת בג המלך", ואף ששם היה בודאי עזר מאת השם ע"ז שהם אפילו פת לא אכלו רק זרעונים, מ"מ לא היה הדבר נס גמור [שלא היו סומכים על הנס בענין אכילת פת עו"ג שהיה מותר להם מן הדין] [עיין בע"ז בתוספות דף ל"ו ע"א ד"ה אשר], כי שמחת נפשם היה כל כך גדול מזה עד שהיו מתהנים בזה יותר ממאכלי מלכים. והשם לבו לזה גם היום ליזהר שלא להתגאל ולשמוח במה שמקדש נפשו כל יום ויום בודאי יהיה ג"כ מראה פניו טובים ויפים, והשם יתברך יהיה לו ג"כ בעזרו כמו שעזר לדניאל וחביריו. ומכתובים האלה של דניאל וחביריו יש לנו הערה גדולה עד כמה גדול כבודן של הנזהרים ממאכלות אסורות בעת ההיא, שהלא נחקק מעשיהם בכתובים לשם ותפארת לזכר עולם, ואיתא במדרש רות פ"ה לשעבר היה אדם עושה מצוה והנביא כותבה ועכשיו כשאדם עושה מצוה מי כותבה אליהו כותבה ומלך המשיח, והקב"ה חותם על ידיהם. ובודאי הנזהרים בזה יכתבו גם כן זכותם אצל משיח ואליהו, ולעתיד לבוא יתגלה מעשיהם לעיני הכל לשבח ולתפארת, והוא נכלל בדברי קהלת במה שאמר "סוף דבר הכל נשמע", וכפירש התרגום דהכל עתיד לעתיד לבוא להתגלות ולהתפרסם לעיני הכל בין העבירות ובין הזכותים, וכמה ישמח ויתענג אח"כ מכל פעם ופעם שכבש יצרו ולא התגאל במאכלות אסורות, שע"ז יזכה לכל הכבוד הזה שיהיה שמו לפני כל ישראל לאות ותפארת לנצח.

עוד צריך לו לדעת דאם הוא מתגורר ביחד עם עוד אנשים שאינם זהירים ממאכלות אסורות והם יושבים ואוכלים והוא נבדל מהם ונסוג אחר לאכול מאכלו הכשרה הדלה והרזה, תחת זה לעתיד לבוא כאשר יעשה הקדוש ברוך הוא סעודה גדולה להצדיקים, אשר ידוע שבסעודה ההיא יהיו יחד כל קדושי עליון אבות העולם ומשה רבינו ע"ה ודוד המלך ומלך המשיח וכל הנביאים והצדיקים והחכמים מדורות הראשונים והאחרונים, ואז מי ששמר עצמו ממאכלות אסורות יזכה להיות ג"כ בסעודה הזאת, ואותן שלא שמרו עצמם בע"כ יסוגו אחר ויבדלו מחברת קדושי עליון אלו, וכמו דאיתא במדרש [ויקרא פ"ג] אריסטון [פ"י סעודה גדולה] עתיד הקדוש ברוך הוא לעשות לעבדיו הצדיקים לעתיד לבוא, וכל מי שלא אכל נבילות בעוה"ז זוכה לראותה לעוה"ב וגם לאכול ממנה לעתיד לבוא עיי"ש, וכמה הודאות ושבחים יתן אז השומר עצמו להשי"ת על שזיכהו לעמוד בנסיון שלא להתגאל כשאר חביריו שע"ז זכה לכל הכבוד הזה. ובזכרו זה הענין בלבד די שיהיה שמח וטוב לב תמיד ולא יתעצב כלל.

והנה בדרך כלל צריך האדם להתחזק עצמו בכל זמן וזמן, ואף אם סבבוהו הרבה ענינים ממצוקות הזמן אל יהיה מיצר ודואג אלא יקבל אותם באהבה, כי הכל מיד ד' הוא שהוא טוב לכל, וכדכתיב בתורה בפרשת ק"ש "ואהבת את ד' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך", ואחז"ל בכל מדה ומדה הן מדה טובה או מדה פורעניות הוי מודה לו, וצריך לקבול אותן בשמחה ובאהבה, כי באמת כל נפשות האדם ירדו לנסיון לזה העולם, יש שנסינו הוא בעוני או שארי מצוקות הזמן, ויש שנסינו הוא ע"י עשירות, [וחלק אותם הקדוש ברוך הוא לכל אחד ואחד כפי שידוע לו ערך נפשו ובאיזה נסיון ראוי לה להתנסות לפי ענין התיקון הנדרש ממנה], וכדאיתא במדרש רבה וז"ל אשרי אדם שעומד בנסיון, שאין אדם שאין הקדוש ברוך הוא מנסה אותו, מנסה לעשיר אם תהיה ידו פתוחה לעניים, ומנסה העני אם יוכל לעמוד ולקבל היסורין ואינו כועס, ואם עמד עשיר בנסיונו ועושה צדקות הקדוש ברוך הוא מצילו מדינה של גיהנם, ואם עמד עני בנסיונו ואינו מבעט הרי הוא נוטל כפלים לעתיד לבוא. עכ"ל. וא"כ הדבר שכל אדם מתנסה בזה העולם, אם נזדמן לו איזה ענין שהוא מצוקה גדולה אל יפול לבו עליו, כי רק מנסה ד' אותו אם יקבלם ולא יהרהר אחרי מדותיו, ובעבור זה יתגדל שכרו מאוד. וכדאיתא במדרש רבה על הפסוק "זכור ימות עולם", אמר להם הקדוש ברוך הוא כל זמן שאני מביא עליכם יסורים בעוה"ז תזכרו כמה טובות ונחמות עתיד אני ליתן לכם לעתיד לבוא, והוא כמו שאחז"ל ג' מתנות טובות נתן הקדוש ברוך הוא לישראל וכולם לא נתנם אלא ע"י יסורים, ואלו הם תורה וארץ ישראל ועולם הבא שנאמר וכו', [וזהו אחד מהטעמים שהיו צריכים אבותינו לירד למצרים ולהתיסר שם בעבודה קשה של המלך, כדי שבזכות זה יזכו אח"כ לקבל התורה ולהכנס לארץ ישראל, כמו שנאמר "ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמין ואומר לך בדמין חי"י" וכמו שכתבו המפרשים], ועיקר הכל הוא להאמין שכל מה שנזדמן לו הוא רק השגחה פרטית מאתו יתברך, והוא רק לטובתנו, וכמו שאחז"ל כל מאי דעבדין מן שמיא לטב הוא דעבדין.

וכל זה שכתבנו הוא אפילו אם לפי הנראה אין לו במה לתלות היסורים באיזה חטא כלל, כי מדמה בנפשו שאין לו חטא הראוי לעונש כזה, וכ"ש אם פשפש במעשיו ומצא בעצמו כמה עוונות וחטאים, בודאי צריך לקבל היסורים מאהבה, כי זה דומה למי שנתחייב לחבירו אלף אדומים ונתרצה המלוה שיפרע לו עבורם אלף פרוטות, שבודאי יפרע אותם בשמחה ובאהבה אפילו אם הזמן דחוק לו מאד, כן הוא ממש הדבר הזה וק"ו אלף אלפים, כי ידוע מה שכתב הרמב"ן ששעה אחת בגיהנם קשה מיסורי איוב כל ימיו, והקב"ה חושב היסורים לטובתו כדי שבמה שקבלן באיזה זמן בעוה"ז ינכה מעונותיו ולא יצטרך לסבול עוד עונש החמור של גיהנם, ועי"ז יפתח לו שער רחב לעוה"ב, וכדאיתא במדרש שמות (פרשה ל') על הפסוק "תודיעני אורח חיים שובע שמחות" - אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא, תודיעני באיזה פילון [שער] מפולש לחיי עוה"ב, אמר הקדוש ברוך הוא לדוד אם חיים אתה צריך, יסורים אתה צריך, כדכתיב "ודרך חיים תוכחת מוסר", והכוונה במה שאמר פילון מפולש הוא: שאף שכל ישראל יש להם חלק לעוה"ב, מ"מ ידוע הוא שאין אדם צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא, וצריך להתיסר מתחילה אם מעט ואם הרבה בגיהנם או בשארי עונשים עד שינקה מחלאת עונותיו, ואח"כ זוכה לחלקו בעוה"ב, ולזה שאל דוד שיודע לו השי"ת באיזה מידה קדושה יוכל לזכות לבא תיכף בשער רחב בלי מעקשים לחיי העוה"ב, והשיב לו הקדוש ברוך הוא שאין דרך אחרת ישרה לזה כי אם ע"י יסורים, שע"ז שמתייסר בעוה"ז הוא מזומן תיכף לחיי עוה"ב, כי כבר מנוקה הוא מעונותיו ע"י היסורין, וצריך האדם ליתן תמיד הודאה להשם יתברך שמתנהג עכ"פ עמזו במדת החסד שנותן לו חיים ובריאות ברמ"ח אבריו ושס"ה גידיו, וכמו שאחז"ל על הפסוק "מה יתאונן אדם חי גבר על חטאיו" - דיו חיים שנתתי לו. וכעין זה איתא בתנא דבי אליהו אם היה רעב וצמא ועירום ורק שהוא חי וקיים על פני האדמה בלחם צר ומים לחץ, יאמר כתיב בתורה "תחת אשר לא עבדת את ד' אלקיך בשמחה ובטוב לבב מרוב כל, ועבדת את אויביך רעב ובצמא ובעירום ובחוסר כל וגו', ונתן עול ברזל על צואריך עד השמידו אותך", ע"כ יתפאר וישתבח המלך הקדוש שנתן לי חיים ולא השמיד אותי מעל פני האדמה. עכ"ל. ואם הצדיק עליו מדת הדין באמת ולא הרהר אחר מדותיו של הקדוש ברוך הוא, סוף שאין היסורין מתעכבין עליו ועוברין הן ממנו, וכדאיתא באגדת בראשית וז"ל אם באו עליך יסורין אל תפתח פיך ותקרא תגר אחר מדת הדין, אלא "וסגור דלתך בעדך" - שאין היסורים מתעכבין בעולם עוברין הן, שנאמר "חכי כמעט רגע עד יעבור זעם". וכמה חשובין מאוד בעלי יסורין אצל הקדוש ברוך הוא שהוא מייחד שמו עליהן אפי' כשהן חייין, כדאיתא במד"ר יוגש אין הקדוש ברוך הוא מייחד שמו על בריה כשהיא חי אלא על בעלי יסורין וכו' ע"ש. והשי"ת יזכנו להבין ולהשכיל את דרכו כי הוא עושה חסד ומשפט וצדקה בארץ.

פרק י"א

עוד מענין זה וגם שכל ענין פזורינו עתה הוא לנסיון ולבחינה

והנה בפרק העבר ביארנו שענין הזה הוא לו לנסיון לראות אם יתחזק לשמור את התורה בעת צר לו.

ותדע עוד אחי כי אמנם כל ענין קושי גלותינו עתה ופזורנו בקצה הארץ בסוף הגלות הוא ענין בחינה שיתבחן ויתלבן כל איש ויצא מחשבותיו מכח אל הפועל, וכענין שאמר הכתוב (זכריה י"ג) "וצרפתים כצורף את הכסף ובחנתים כבחון את הזהב" וגו', וענינו הוא כמו הצורף כשרוצה להסיר את הסיג מהכסף והזהב ולהוציא אותם מזוקק הוא משליך אותם לתוך כור הברזל שמזקקין שם ואז ע"י כח האש נבדל הפסולת והזהב יצא מזוקק, כן הוא בסוף הגלות באשר שהוא סמוך לעת הגמול לשלם לאיש כמפעלו רוצה הקדוש ברוך הוא לזקק ולצרף את בניו ולהודיע לכל מי ומי שהוא לד' באמת ובתמים, ומי שהוא מחזיק עם ד' רק לפניו ובסתר הוא עושה כרצון רוע לבו, וע"כ הוא מוכרח להתנהג עמנו באופן זה.

ונבאר דברינו: כי בימים הראשונים כשהיו כל ישראל מקובצים במקום אחד ולא נמצא שום אדם שיעבור על התורה בפירסום, לא היה ניכר לכל בין עובד ה' באמת ללא עבדו, כי אפילו מי שיש לו לב נשחת ולבו סר מדרך ד' היה מתבייש להעזיז פניו בפרהסיא להוציא עצמו מכלל ישראל ולאכול מאכלות אסורות וכן לחלל שבת ושאר איסורי תורה, וגם היה מתיירא שלא ירדפוהו העם עד חרמה, ואף שבסתר לבו היה חושב תועה על ד', ויען שחפץ הקדוש ברוך הוא שיתגלה לכל מחשבות לבב האדם אם הוא שלם עמו או לא כדי שיתברר לכל כי צדק משפטו, [דהיינו כדי שלא יפלא בעיני העולם בעת יום הדין כשיברר ויבדיל הפושעים והמורדים להרחיקם מנחלת ד' על מה עשה ד' ככה, כי הם לא ידעו מחשבות לבו ומעשיו בסתר], לכן הסתיר הקדוש ברוך הוא מעט את השגחתו, וממילא מתגבר קושי הזמן, ובני ישראל נפוצים עי"ז בקצה הארץ בין העמים במקום שאין מצויין שם קרוביו ומכיריו מאנשי מקומו שיתבייש מהם, והוא יכול להוציא כל חפץ לבו באין מוחה, ויראו הכל לעתיד כי צדיק ד' וישר משפטו. ולהיפך מי שמתחזק אז מפני יראת ד' הטמונה בליבו שלא לזוז מתורת ד', ועומד על נפשו וסובל תלאות רבות עבור כבוד ד' ושמירת מצוותיו, זהו האדם השלם המקודש בקדושתו ית', והוא מאוהבי ד' אשר יאיר פניו לעתיד כצאת השמש בגבורתו, וכמה דכתיב "ואוהביו כצאת השמש בגבורתו". וזהו הבחינה האמיתית שיתבונן האדם ויצורף אם לבו שלם עם ד', ועל זה אמר הכתוב "ובחנתים כבחון את הזהב", ועל זו העת שהוא עת קץ ראה דניאל בחזיון ואמר "יתבררו ויתלבנו ויצרפו רבים והרשיעו רשעים [ר"ל שאותם שהם רשעים עתה יתחזקו יותר ברשעים כשיראו שאפס עצור ועזוב לישראל], ולא יבינו כל רשעים, והמשכילים יבינו" [ר"ל שהם יבינו שכל הצרות הוא רק למבחן וצירוף כי באמת לא קצרה יד ד' מהושיע, אבל הרשעים לא יבינו ויחשבו שעזב ד' את הארץ וכל איש יוכל לילך בשרירות לבו]. וכעין זה היה גם כן בדור המדבר שכתוב שם "וזכרת את כל הדרך וגו' למען ענותך לנסותך" וגו', וביאורו הוא העיניו היה כדי שיתבחנו שיצאו כל מחשבות לבם מן הכח אל הפועל, וגם פירושו הוא מלשון התרוממות כמו הרימו נס אל העמים וכדאיתא בזה"ק. ושני הפירושים מתאחדים, דע"י הבחינה אם יעמדו בהם יהיו הם עליון על כל גויי הארץ.

וכן המידה הזאת נוהגת בכל דור ודור ובכל איש ואיש, שכשהשי"ת רוצה להעלות את האדם לגדולה באיזה מדרגה, הוא בוחנו מתחילה, וע"י הבחינה מתעלה האדם במדרגתו מאד, וכמו דאיתא (בבבא בתרא דף י') בחד אמורא ששמע למעלה שהרוגי לוד שקדשו שם שמים אין כל בריה יכולה לעמוד במחיצתו, ולא דוקא הריגה, דה"ה על ידי כל מיני צער ועינוי שהאדם מתייסר בעבור הקדוש ברוך הוא, נתעלה מדרגתו לעוה"ב. וע"כ האיש המתבונן באמיתת הענין שהוא לו לנסיון לראות אם יקר בעיניו מצות ד', בודאי יתאמץ ויתחזק בכל נפשו שלא להכשל אף פעם אחת באיסורים האלה, ויוכל לזכות לעתיד לבוא למדרגה רמה ונשאה באלו ימים המועטים שהוא מתגורר בעמים וכובש את יצרו, כמו האיש העובד ד' בביתו בתורה ובמצות כל ימי חייו, וכידוע דמלכותא דרקייעא ענין מלכותא דארעא, ואנו רואין במלכותא דארעא שבעת מלחמה מצוי שיזכה איש לשררה גדולה מאוד בזמן קצר, אשר בעת שלום היה צריך לייגע ע"ז שנים מרובות מאוד, והיינו משום שעמד בשדה המערכה וחיוו היו תלויים לו מנגד וסבל הרבה תלאות ומצוקות מפני כבוד המלך. כן הדבר בעניני עבודת השם יתברך, כשמתחזק לשמור התורה בעת צר לו וכמה מצוקות ותלאות עוברות על ראשו שרבים לוחמים עמדו להפריעו מעבודת השם יתברך והוא סובל הכל לכבוד השם יתברך ומתחזק שלא לעבור על תורתו, בודאי יזכה לפני השי"ת בזמן קצר ההוא להמנות בין הצדיקים הגדולים המקדשים שמו בעולם, ועל כיוצא בזה אחז"ל יש קונה עולמו בשעה אחת ואשרי חלקו בעוה"ב.

פרק י"ב

בפרק זה יבואר גודל החיוב להשתדל בענין זה מקודם

והנה לפי מה שביארנו עד כה את גודל האיסור של מאכלות אסורות, יתבונן כל איש ישראל כמה מחייב לעשות כל השתדלות שיכול כדי להנצל מן האיסור ההוא, [ובלבד שלא יהיה מתנגד לחוקי הקיר"ה]. ובעוונותינו הרבים אנו רואין לרוב אנשים שאין משימין לב לזה, ובאמת מחוייב כל איש ישראל שיודע בנפשו שמוכן להיות מתנווד להשתדל בעודו עדיין בביתו להכין איזה סך כסף שיהיה לו במה להחיות נפשו בזמן נידודו ויהיה שמור אצלו שלא להוציאם, כדי שלא יצטרך אח"כ לאכול מאכלות אסורות מפני חסרון כסף, כי מי יודע אם יוכל לעמוד בנסיון, וכבר אחז"ל איזהו חכם הרואה את הנולד.

והנה זה הענין דומה לאחד שמוכרח לנסוע לדרך רחוקה על הימים משך איזה ירחים, היתכן שיתעצל מהכין לו מזון שיספיק לו על כל משך הזמן ההוא, ואם הוא משער שבזמן האחרון קודם הנסיעה לא ישיג המזון הנצרך לו לנסוע על הים בודאי יזדור עצמו זמן רב מקודם לזה להכין צידה לדרכו כדי שלא ימות ברעב ח"ו, כי בשעה שנוסע על הים א"א להשיג מזון אם לא הבין מקודם. כן הוא בענינינו אם לא ירחם על עצמו להכין מתחלה כסף לצורך מזונותיו הכשרים למשך הזמן ההוא הרי הוא בעצמו מכניס נפשו לסכנת האבדון ח"ו, ומה יענה אח"כ ליום הדין כשישאלוהו למה עברת על כמה מאות איסורים בהיותך מתגורר וטמאת את גופך ונשמתך, ולא יעטה בנפשו לומר שישב אנוס הייתי על כל זה? הכזה אנוס יקרא (אפילו לפי דבריו שאינו יכול לחיות בלתי מרק ובשר) הלא הוא בעצמו סיבב את האנוס הזה? האם במשך כמה שנים עד העת ההיא לא היה יכול להכין איזה סך קצוב בשביל מאכל כשר, והא למה זה דומה לאחד שהלך במדבר והתעצל ולא ראה בכל ימי השובעה להכין לעצמו שום מזון לנפשו עד כי דחקו הרעב מאוד והוצרך לעשות מלאכה בשבת בשביל סכנת נפש, היוכל לפטור עצמו מן העון לומר אנוס הייתי, הלא הוא בעצמו סיבב דבר זה, האם לא היה יודע שבלא מזון א"א לו לאדם לחיות ויוכרח לבוא לבסוף לאיסורין גדולים עי"ז. כן הוא ממש בענינינו, ואנו צריכין ללמוד מנמלה שהיא בריה קטנה מאוד וימיה קצרים שאינה מתקיימת אפילו שנה אחת תמימה וכמו שאחז"ל (בחולין נ"ח ע"ב), ואפ"ה היא מכינה לעצמה מזון בימי הקיץ על ימי החורף, וכמו שכתוב "לך אל נמלה עצל ראה דרכיה וחכם תכין בקיץ לחמה" וגו', ובעוונותינו הרבים אנו רואין בענינינו היפך כל זה, שכמעט אין אדם שיתבונן בזה להכין לעצמו מזון מתחילה שלא יצטרך אח"כ לעבור על התורה, לא מיבעי אנשים הפשוטים שלא נגה עליהם אור התורה ואינם יודעים את חומר כל איסור ואיסור, אף האנשים יודעי התורה אינם נותנים לב מתחלה להתבונן בזה.

והנה כל זה בא מסיבת היצר שהוא מתהלך בתחבולותיו, וכמאמר חז"ל יצה"ר דומה לזבוב ויושב על שני מפתחי הלב, ורצה לומר שהוא אינו יושב רק לשמאלו להסית את האדם לעבירה לבד וכענין שנאמר "לב כסיל לשמאלו", דא"כ היה האדם מכיר בו, אלא שלפעמים בערמתו הוא פונה עצמו לצד ימין לחזק את לב האדם לאיזה מדה טובה בהפרזה גדולה הרבה יותר מכפי כוחו, כדי לתפסו עי"ז אח"כ ולהסירו מן המדה ההיא לגמרי, (כגון בלימוד התורה כשהוא רואה לאיש שנפשו חשקה בתורה וא"א לו לפתותו שייבטל מלימודו, הרי הוא מפתהו שיתחזק עוד יותר ויותר יומם ולילה ממש ולא לשמור את נפשו כלל עד שהוא מחליש כחו ואינו יכול אח"כ כלל ללמוד, וכן כה"ג בשארי מדות קדושות. ובאמת דרך התורה הוא דרך הממוצע כמו שכתב הרמב"ם ז"ל בהלכות דיעות). וכן בענינינו בכל השנים הקודמים הוא מחזק את לב האדם בבטחון

יתירה אף שאין דרכו לזה מעולם, ומחזק את רעיונותיו לומר שהוא לא יצטרך לזה, וכוונתו בכל זה כדי לתפוש את האדם אח"כ בעוונות היותר חמורים, והיא עון של מאכלות האסורות, כי פתאום כשנפל גורלו להיות מתנווד והוא לא הכין לעצמו מתחלה סך איזה כסף למזון כשר, מצא אח"כ היצר מקום לפתותו שכעת הוא מוכרח לזה, אבל האיש המושכל צריך להתבונן כל זה מתחילה, ועל כיוצא בזה נאמר בכתוב "אשרי אדם מפחד תמיד" ופירושו חז"ל ההוא בדברי תורה כתיב, ורצה לומר שלדבר הנוגע לדברי תורה צריך האדם להיות מתפחד ולעשות כל השתדלות כדי שלא יבוא לעבור על התורה, וההשתדלות בענינו נחלקים לשתי אופנים: אחד קודם הזמן שידוע שיוצרך להיות מתנווד, ואחד בתוך הזמן, וקודם הזמן הוא דהיינו לא מיבעי אם הוא בעל מלאכה או סוחר וכהאי גוונא שיכול להרויח בעצמו, בודאי מחויב להשתדל בזה [ולא להתעצל] בשנים הקודמים להגעת הזמן להרויח איזה סך כסף שיספיק לו על הכנת הזמן לזמן ההוא, ומחוייב לצמצם שלא להוציא על מותרות מאומה כדי שישאר לו המעות על הזמן ההוא, [ושלא להתנהג כיתר רעיו הסכלים שמוציאים מעות ההרוחה על מלבושי כבוד ליפות עצמם לפני בני אדם, וכשמגיע עת הצורך עניים המה ממש שאין להם אפילו לעשות מנעלים לרגליהם], ואפילו אם אינו יכול להרויח בעצמו מאומה צריך להשתדל אצל בית אביו ושאר קרוביו [שעליהם יש חיוב מצד הדין לעזור בזה וכאשר נבאר לקמן בפרקים הבאים א"ה] שיעזרוהו באיזה סך על הזמן ההוא וליתן לו בידו כדי שיוכל להנצל מכל האיסורים הגדולים שעלולים לו להכשל בם. ואם הם עניים שאינם יכולים לעזור או שאינם רוצים, צריך להשתדל לבקש משאר בני אדם ולא יהיה ביישן בענין זה, ובפרט אם ימצא מי שירצה להשתדך עמו וליתן לו איזה סך כסף לנדוניה, אף שמעות הנתינה אין לפי ערכו, בודאי לא ימנע מזה כי כשיהיה לו מעות של עצמו בודאי יהיה זה לתועלת על להבא שלא יכשל כ"כ באיסורים חמורים, [מלבד מה שביירונו מכבר לדינא שלאנשים כאלו מצוה להקדים הנשואין ולא לאחר עד כמה שנים כשיבוא לביתו] כ"ז דברנו בהזמנה קודם הזמן.

ועתה נדבר בענין הזמנה בתוך הזמן כשהוא מתנווד, ראשון לכל אם יש לו מעות מזומן בביתו בודאי אין רשאי להניחם בבית ויסמוך על הנס שיזדמן לו תמיד סיוע על מאכל כשר מהמקום אשר משכנו שם, כי לא בכל שעתא מתרחיש ניסא. ואפילו אם אין לו מעות של עצמו כלל, יראה תמיד לזרז עכ"פ במכתבים לאנשי ביתו ומשפחתו שהם יסייעוהו בענין זה, [גם אפי' אם אין לבית אביו שום עצה ג"כ בענין זה ומוכרחים למכור ע"ז מלבושיו ונכסיו שהניח בביתו, לא ירע בעיניו דבר זה, ויקח מוסר ממה שאנו רואין לאנשים שכדי להנצל מאיזה דבר עיניו בעולם הגשמי הם מוכרין כל מלבושיהן ותכשיטיהם ואין חוששין כלל ומצפים שיזמין להם הקדוש ברוך הוא אחרים תחתיהם, על אחת כמה וכמה כדי להנצל מעונש הכבד של איסור מאכלות אסורות שהוא מר לנפש עד מאוד ואין לשער גודל הצער והעינוי שיסבול לבסוף עבור מה ששיקץ את נפשו ברצונו באכילה אחת וכאשר הארכנו למעלה בפרקים הראשונים מכמה פסוקים ומאמרי חז"ל, בודאי שאין לו לחוש להפסד נכסיו כלל, ויצפה להקב"ה שבודאי יזמין לו בצאתו נכסים ומלבושים אחרים כפלים תחתיהם, וכמו שמבואר ביו"ד סימן קנ"ז שצריך אדם ליתן כל אשר לו ולא לעבור על לאו של תורה. ובאמת נכלל כל זה במה שאנו אומרין בכל יום בפרשת ק"ש "ואהבת את ד' אלהיך וגו' ובכל מאודך" דהיינו בכל ממונך כמו שפירשו חז"ל].

גם באשר שאין לו מעות של עצמו אל יתעצל בכל מקום שהוא מתנווד שם לילך אצל יהודים הנמצאים בעיר ההיא לבקשם ולזרזם ע"ד הכנת מאכלות כשרות, והעיקר שייבקשם בדברים רכים שירחמו עליו שלא יצטרך לטמא את נפשו, ואפילו אם פעם אחת ושתיים דחוהו בלך ושוב אעפ"כ אל יתירשל מזה ויחזור וילך אל אנשים הידועים בעיר לגומלי חסד ובעלי טובה [אף שאינם עשירים] וישתטח לפניהם שיראו לעזורו בענין זה, [ובענינים אלו אף אם ימצאו אנשים סכלים שילעגו עליו עבור רוב השתדלותו בענין זה אל יחוש ללעגם כלל, וכדאיתא בשו"ע או"ח סימן א' שאל יתבייש מפני בני אדם המלעיגים עליו בעבודת השם יתברך, ואחז"ל מוטב לו לאדם להקרא שוטה כל ימיו ואל יהיה רשע שעה אחת לפני המקום], ומצוה על האדם שלא להיות עצל ולא ביישן בענינים אלו, וע"ז נאמר בתורה הוי עז כנמר וכו' לעשות רצון אביך שבשמים, ובודאי יזמין לו ד' בעיר אנשי חסד שייסייעו אותו בענין זה כיון שהוא עשה כל מה שמוטל עליו, וכמאמרם הבא לטהר מסייעין אותו, והעיקר שיהיה בדברי תחנונים ובדברים רכים, ובודאי יתקבלו דבריו כי הקדוש ברוך הוא נטע נטיעה גדולה של חסד בעם ד', ואם זה יאמץ היצר את לבו נגד הטבע שהטביע הקדוש ברוך הוא בנפשו ולא יאבה לשמוע אל דבריו, ימצאו הרבה אנשים שישכימו עמו ויקבלו דבריו ברוב חן, [וכדאיתא במדרש על הפסוק "מה תתהלל ברעה הגבור חסד אל כל היום" שאמר לו דוד לדואג מה אתה סבור דואג שאם אין אחימלך מקבלני אין אדם מישראל מקבלני, הרבה גומלי חסד יש בישראל, אם אין אחימלך מקבלני אדם אחר מקבלני]. ואפילו אם בשביל עצמו אין צריך לזה כלל כגון שהוא איש עשיר, אעפ"כ מצוה רבה שישתתף עם חבריו העניים וילך עמהם לאנשי העיר לבקשם אודות זה, והליכתו בענין זה תועיל הרבה והרבה יותר משאר אנשים כיון שהוא בעצמו אין צריך לזה.

נחזור לענינו שההשתדלות בענין הכנת מאכל כשר הוא דבר גדול מאוד מאוד שהוא העיקר הגורם לקיום התורה, ואפילו אם בא לו זה בעמל רב קודם שהגיע לו מעט מעות מקרוביו או קודם שהשיג מאנשי העיר שהוא מתגורר שם, מ"מ אל יפול לבו עי"ז וידע כי כל זה הוא נסיון שמנסין אותו מן השמים כדי שידוע כוחותיו הפנימיות אם הוא מהרהר אחר הנהגתו ית', ואם יעמוד בנסיון יהיה לעתיד לבוא לנס ותפארת, וכאשר ביארנו זה באורך בפרק אחד עשר דכל הזמן הזה הוא בא רק לנסיון, ואפי' אם יקרה שאיזה אנשים סכלים יחרפוהו ויגדפוהו עבור השתדלותו בענין זה, אל יתן לליבו כלל וכלל, ויהיה מהנעלבים ואינם עולבין שומעת חרפתם ואינם משיבין, וידע כי עבור שסבל רוב עמל ובזיון בשביל מצותו של הקדוש ברוך הוא יגדל שכרו עבור זה יותר ויותר לבסוף, וכמו שביירונו לעיל בפרק שמיני ותשיעי מכמה כתובים ומאמרי חז"ל, כי כל מצוה ומצוה התשלום גמול יהיה לפי ערך הצער שהשיגו ע"י קיומה, וכהאי גוונא מצינו בתורה לענין קרבן שכתוב "ונפש כי תקריב מנחה" וגו', שאמר הקדוש ברוך הוא מי דרכו להתנדב מנחה עני, מעלה אני עליו כאלו הקריב נפשו, והכל הוא מטעם כי הקדוש ברוך הוא מביט על קיום המצוה באיזה אופן קיימה אם מתוך הריח או מתוך הדחק ועוני או שאר מיני בזיון, וכל שיתגדל הצער בעת קיומה יתגדל הריח בעת תשלומה, וכמאמר הכתוב "הזורעים בדמעה ברנה יקצורו".

שער האחזה

פרק י"ג

בפרק זה יבואר גודל החיוב לאב להחזיק לבנו במאכלות כשרות

הנה מה מאד צריך האדם להתחזק ולסייע לבנו בכל מה שיהיה בכוחו כדי שלא יתגאל במאכלות אסורות, ונבאר זה מן הכתוב ומן המושכל. מן הכתוב ממה דכתיב בתורה "וכי תשיג וגו' ומן אחיך עמו ונמכר לגר תושב עמך או לעקר וגו' אחרי נמכר גאולה תהיה לו אחד מאחיו יגאלנו או דודו או בן דודו" וגו', רצה לומר דהקרב קרוב קודם לחיוב זה, וידוע דאביו קודם לאחיו בחיוב זה, ועיין ברמב"ן דהטעם דהטילה התורה החיוב עליהם הוא כדי שלא יטמע בין העו"ג וילמוד ממעשיו. והכא נמי בענינו אם יתעצל האב מלעזור לבנו במאכלות כשרות בעת נידודו, לבד מה שלא יברך ממילא גם ברכת המוציא ולא בהמ"ז על הלחם שהוא אוכל כל ימי עת נידודו, אלא גם בהמשך הזמן בודאי יהיה הפקר אצלו כל האיסורין שבתורה, כי בודאי יחלל שבת גם כן ברצון כמה מאות פעמים ועוד כמה לאוין אשר אין כדאי לפורטם פה. וכידוע שעון זה הוא מטמטם לבו של ישראל ולוקח ממנו רוח הקדושה שהוטבע בנפשו מנערותו, ויחשוב בנפשו בכל זה ברכת שלום לומר בין כך ובין כך אינני איש יהודי ויצאתי מכלל ישראל איזיל ואיתהני בהאי עלמא, (דאף דבאמת אין שייך זה לזה כלל כי לכל עון יש עונש בפני עצמו, אבל עם כל זה היצר מוצא מקום להטעותו בזה).

ועתה נבאר זה מן המושכל. הנה לבד מה שעל כל ישראל מוטל הענין שיראו להתחזק שלא יעבור שום אדם על תורת ד' כמו שנבאר לקמן בפרק י"ז, על האב מוטל הדבר יותר ויותר לפקח על בנו שילך בדרך ד', וכאשר נבאר בפרק שאחר זה. גם דהנה ידוע שכל אב מפרזי על בנו נדוניה סך כמה וכמה אף שהוא לא לפי כוחו כלל, והכל כדי להעמיד לבנו על מצב נכון בעניני זה העולם, ועל אחת כמה וכמה כמה צריך האב להתחזק בענין זה לשלוח לבנו איזה סך על כל שבוע ושבוע משך עת נידודו מביתו כדי שישאר בנו נקי וקדוש לפני ד' לנצח, וכמו שכתוב "לא תאכל כל נבלה וגו' כי עם קדוש אתה לד' אלקיך", [ולחיפך ח"ו אם יטמא בנו את נפשו יהיה לנצח מגואל ומתועב לעיני הכל בעוברו בכל יום על רצון ד'], וגם הנה ידוע מה שאנו מברכין בכל בוקר ברכת התורה, שנותן כל אחד מישראל הודאה לה' שנתן לנו תורתו, ומבקש כל אחד על עצמו ובניו שיזכו לעסוק בתורה ושיהיה ערב בפיו דברי התורה, וחיוב ברכת התורה הוא גדול מאוד כדאיתא (ברכות כ"א ונדרים מ"א), אבל כ"ז שייך רק אם כ"א מתנהג

הוא ואנשי ביתו על פי מצות התורה, אבל אם האב אינו חושש על בניו שממלאים פיהם בחלב ונבלות וטרפות, איך ימצא בכל יום עוז בנפשו לבקש מז' בברכת התורה שיהיה הוא וצאצאיו יודעי שמו ולומדי תורתו לשמה.

למה הדבר דומה לשני עניים שהיו מהלכים בדרך בחורף ובניהם אחריהם יחפים ובבגדים בלויים וקרועים רעבים גם צמאים, ויעבור לנגד עינם מרכבת איש עשיר מלוכש בגדי משי הוא ובניו ורביד זהב על צואריהם וצמידים משובצים באבנים טובות על אצבעותיהם, ויאמר אחד לחבירו הלואי שיתן ד' שאזכה לראות גם בני מלוכשים בלבושים ותכשיטין כאלה, ויען לו השני הוי סכל למה תלך בגדולות די לך לבקש מז' שתזכה לכסות את מערומיהם ולא ילכו יחפים בקרח ולא יהיו רעבים וצמאים כמו עכשיו. כך בענינו המפקיר את בניו ואינו חושש כלל באכילתם נבלות וטרפות הוא ממש כמו בקשת העני הסכל הנ"ל שכשרואה בניו ערומים ויחפים, (כי בודאי ע"י אכילה כזו נעשה בגדי נפשם קרועים ובלויים), הוא מבקש שיזכה לראותם מלוכשים באבנים טובות ומרגליות.

ודע עוד דאם האב מתחזק בעת נידוד בנו להחזיקו במאכלות כשרות כדי שלא יחלל דת ד', זהו בחינה אמיתית למפרע שכל גידוליו שגידל אותו והיה לו ממנו צער בעת נערותו עד שעשהו לאיש היה הכל בעבור כבוד ד' ותורתו, שרצה שישאר ממנו איש נאמן לה' ותורתו, ובודאי יקבל שכר עבור כל יום ויום שעמל עליו, לא כן אם בא עת כזה ליד בנו ואינו חושש כלל אם ילך בנו בדרך ד' או ימעול מעל, מזה הוא אות שגם הוא גופא אינו חושש לכבוד ד' ותורתו, וגידולו שגידל אותו עד כה היה רק כשאר בעלי חיים שמגדלין ילדיהן, ולא יקבל ע"ז שום תשלום גמול. ובאמת התרשלות בענין זה הוא בא רק מפיתוי היצר שרוצה לאבד ממנו בזמן מועט את כל השכר הגדול שהיה מוכן לקבל עבור כל הימים ושנים שהשתדל להחיות את בנו עד כה וכנ"ל. ועל כיוצא בזה אמר התנא באבות 'הוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסדה'. והנה אם באנו להעריך לפני הקורא גודל שכרו של האב המשתדל להחזיק בנו במאכלות כשרות יהיו הדברים ארוכים מאוד, אך בדרך כלל תדע שכל המאמרים שהבאנו לעיל (בפרק ט') לענין שכר שיגיע לעצמו של המתחזק בזה שייך זה גם כן לענין אביו הגורם לזה, כי אפילו באדם דעלמא שמתחבר להיות נטפל לעושי מצוה אחז"ל הנטפל לעושי מצוה כעושי מצוה, ועל אחת כמה וכמה בזה שהוא בנו והוא מוסר נפשו על ענין זה בודאי יהיה חשוב זה לפני ד' מאוד מאוד.

פרק י"ד

עוד מענין זה

והנה יש אנשים שטועין בנפשן לומר שלום יהיה לי ואין עלי לדאוג כ"כ עבור בני, כי הלא אנכי שומר מצות ד' כדת וכהלכה, שאני קורא ק"ש ומתפלל בכל יום ויתר כל המצוות שמזדמן לי לקיימם ואיני אוכל ח"ו לא חלב ולא דם ולא נבלה וטרפה ולא בשר חזיר ולא גיד הנשה, ומימי לא בא לפי שום חשש איסור, ומה איכפת לי אם בני עובר על כל זה, הלא אנכי לא צויתיו לכל זה ומעצמו הוא עושה. והנה תשובה כזו הוא רק מפיתוי היצר שמפתה לאדם כדי לתופשו אח"כ ברשתו. אבל האמת אינו כן, דמי שאינו רואה להשריש בלב בניו אחריו אמונת ד' ותורתו ומצותיו ולא איכפת ליה אם בניו הולכין בדרך ד' או לא איננו יוצא ידי חובת יהודי כלל, שכל פינת יסוד אומה הישראלית מיום היוותם לגוי הוא רק בתנאי זה שקבלו על עצמם שלא יכרת עבודת השם מבניהם ובני בניהם עד עולם, וכנאמר בכריתות הברית שכרת אתנו הקדוש ברוך הוא בערבות מואב על קבלת התורה באלה ובשבועה שאם ימצא אחד שיתברך בלבבו לומר "שלום יהיה לי כי בשרירות לבי אלך", "לא יאבה ד' סלוח לו", "יחרה אפי" וגו', ומסיים שם "הנסתרות לד' אלהינו והנגלות לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת", והיינו שעל הנסתרות לעוברים על התורה בסתר לא הכניסנו בערבות עליהם, והקב"ה בעצמו יפרע מהם, אבל על הנגלות הכניסנו בברית על שמירת כל התורה, ולא אנו בלבד אלא גם על בנינו אחרינו עד עולם.

וזה היה תחילת יסוד ושורש אומה הישראלית שחייב הקדוש ברוך הוא את האבות ובחר בהם מכל העולם להוציא מהם האומה הנבחרת סגולה מכל העמים מפני שהם בדרכם הישרה אחזו במדה זו שלא להסתפק במה שהם בעצמם עבדו את ד' באמת ותמים, אלא להשריש אמונת ה' והשגחתו ושמירת חוקיו ומצותיו בלבב בניהם אחריהם, וציוו אותם לכל הדורות שלא יכרת עבודת השם מהם עד עולם (כדאיתא ברמב"ם הל' ע"ג), וע"כ באמת בחר הקדוש ברוך הוא אח"כ בזרעם אחריהם מכל העמים והוציאם ממצרים ונתן להם תורתו וייחד שמו עליהם ולקח אותם לו לנחלה עד עולם, ונאמר זה בפירוש בתורה "וד' אמר המכסה אני מאברהם אשר אני עושה, ואברהם היו יהיה לגוי גדול ועצום וגו', כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ד'".

ועל יסוד זה הזהירה התורה כמה פעמים על מצות ת"ת שמחוייב האב ללמד לבנו, שזהו יסוד כל המצות, וכן הזהירה לנו כמה פעמים לספר לבנינו את הנסים והנפלאות שעשה הקדוש ברוך הוא לפרעה ולמצרים לעניינו למען לשרש בקרב לבבם אמונת ד' והשגחתו, וביותר ביארה התורה בפרשת בא שהרבה ד' אותותיו במצרים כדי שיהיה לנו מה לספר לבנינו שידעו ויכירו השגחת ד', וכמו שנאמר שם "כי אני הכבדתי את לבו וגו' למען שתי אותותי אלה בקרבו, ולמען תספר באזני בנך ובן בנך וגו' וידעתם כי אני ד' ". וכן הזהירה התורה להודיע לבנינו ולבני בנינו את ענין קבלת התורה, את המעמד הגדול והנורא אשר נגלה הקדוש ברוך הוא על הר סיני ללמד לישראל תורתו ופנים בפנים דבר עמנו ודבריו שמענו מתוך האש, וכמו שנאמר "והודעתם לבניך ולבני בניך יום אשר עמדת לפני ד' אלהיך בחורב". וגם צותה התורה בפרשת ואתחנן להעריך לבנינו את ערך החוקים שציונו ד' לעשות אותם כי הוא לטובתנו, וכמו שנאמר "ואמרת לבנך עבדים היינו לפרעה במצרים, ויוציאנו ד' משם ביד חזקה וגו', ויצונו ד' לעשות את כל החוקים האלה וגו' לטוב לנו כל הימים לחיותנו כהיום הזה". ונאמר בתנאי הגאולה בפרשת נצבים אחר כריתות הברית שהבטיח לנו הקדוש ברוך הוא, שאף אם נהיה נדחים בקצה השמים משם יקבצנו ויקחנו לאדמתנו, וזה יהיה אם נשוב לד' בכל לבבנו ונפשנו אנחנו ובנינו, כמו שנאמר שם "ושבת עד ה' אלהיך וגו' אתה ובניך בכל לבבך ובכל נפשך". וגם אנו מקבלים זה עלינו תמיד בכל יום בברכת אמת ויציב שאחר ק"ש, שכל דברי ד' נאמנים ונחמדים עלינו ועל בנינו ודורותינו, ומה מאוד תכסה בושח וכלימה את פנינו שאנו מקבלין בכל יום מצותיו באהבה ובחיבה עלינו ועל בנינו ודורותינו, ואח"כ אין אנו חוששין כלל בבנינו כשסרים מדרך ד', והרי אנו כדוברי שקרים לפני הקדוש ברוך הוא בכל יום. וע"כ מן הראוי והמחוייב לכל איש ואיש להשגיח על בניו בכל מה שיוכל שלא יסורו מדרך ד', ואז נוכל לומר על האיש הזה שהוא מקבל עליו עול מלכות שמים באמת, [דאל"ה אין קבלתו באמת שאין פיו ולבו שוין בזה, ונוכל לקרוא עליו הפסוק "ויפתוהו בפיהם ובלשונם יכזבו לו" וגו'], ויצא ידי חובת היהודי בעולם, ואפילו בהיות בניו בארץ רחוקה שאין יכול לזרזם בפיו, עכ"פ יראה תמיד לשלוח להם מכתבים אודות זה שלא ישכחו את ד' אלקיהם [הנותן נשמה לכל ומחיה את הכל ואליו יבואו כל בשר ואיך ישאו פניו אליו אם ימרדו בו] ואת אבותיהם אשר הם יהודים מעולם נאמנים לה' ולתורתו. ואם יודע ומשער שבנו עלול לסור מדרך התורה באכילת נבילות וטריפות בעת התנודדותו מחמת איזה טעם שהוא, בודאי מחוייב מן הדין לשלוח לו ממון לפי יכולתו [וכמו שביארנו בפרק הקודם] כדי שלא יבוא לזה, ואז יצא ידי חובת יהודי, ואשרי חלקו בזה ובבא.

פרק ט"ו

בו יבואר הפלא על האבות שמתרשלים מלעזור לבניהם בענין זה

והנה באמת יש להפליא מאוד על האבות המתרשלים עצמם לעזור לבניהם בעת דחקם שלא יצטרכו לאכול מאכלות אסורות, דהנה ידוע גודל רחמי האב על הבן שכאשר יראה האדם לבנו חביבו שהוא מוטל ביסורים כמה צער גיע לו מזה, וכל מה שיגדל ח"ו יסורי הבן יגדל צער האב, וכ"ש אם יאמרו לו הרופאים שהכרח הוא לעשות [אפערצאין] (ניתוח) ולחתוך ממנו אחד מראשי אבריו ידו או רגלו יהיה צער האב גדול מנשוא על המכאובים הגדולים שיגיע לבנו מזה, וביותר שישאר בעל מום כל ימי חייו, ולו ידע האב איזה עצה ותרופה נכונה לרפאותו שלא יצטרכו לחתוך איבריו בודאי היה רץ אחריה בכל נפשו ומאודו והיה משתדל בכל כוחו ולא היה חס כלל על ממונו,

ואף כשאין בכוחו היה מבקש עצות ותחבולות איך להשיג כסף אף בהלוואה וכדומה ורק כדי להציל את בנו חביבו מיסורים המרים ושלא ישאר בבזיון תמידי מחסרון איבריו, וכ"ש אם יאמרו לו שגם חייו תלויים מנגד וקרוב הוא למיתה יותר מן החיים ויתודע לו שיש עצה ותרופה נכונה להצילו לחיים הלא לא י שקוט ויעשה כל ההשתדלות להשיג התרופה הזאת להצילו מן המוות, [וכאשר ישיגנו ויחייהו יגדל שמחתו באין שיעור ואין ערך ולא ידאג כלל על הונו ומאודו]. ובענין הזה נמי הלא ידוע גודל היסורין ועונש הגיהנם שצריך האדם לסבול עבור איסור אחד שבתורה, וכל שכן בעד איסורים רבים וחמורים של מאכלות אסורות שעובר עליהם בנו בעת נידודו לא פעם ושנים רק כמה וכמה מאות (פעמים) בשנה אחת, אשר היסורים שייגיע לו אח"כ הוא רב מאוד מאוד, וגם אחרי שיופקר אצלו לעבור על האיסורים הרבה פעמים ברצון הלא ישאר עבור זה בעל מום בנפשו בעולם הנצח בכמה אברים ראשיים שלו, וכמבואר בשער א' בפרק ב', וגם כל חיים הנצחיים שלו תלויים מנגד עי"ז, כי ידוע שיש בהאיסורין שרגיל לעבור עליהן עונות שמכריתין את נפשו מארץ החיים, כמו איסור חלב ודם, ואם כן איך יפעל האב בעצמו לעמוד מנגדו ולהעלים עין מלהציל את נפש בנו הטובע בטיט היום עד צוארו, אשר לא יוכל לצאת משם ח"ו לעד.

והנה ידעתי ששייב האב ע"ז כי אם אמנם היה רואה לבנו שהולך ברצון לאכול מאכלות אסורות כמו טרפה וחזיר וכדומה בודאי היה מתאמץ בכל כוחו להצילו שלא יאכל מאכלות אסורות, אבל הלא בעת נידודו אנוס הוא, ואנוס רחמנא פטריה ואין זה חשוב אוכל איסורים כלל. אבל באמת הדבר לא כן הוא. אחד, לו יהי כדבריו שאנוס הוא, אבל כיון שבמעט הכסף שהיה מושיט לו לעזר לא היה מוכרח לעבור על האיסורים, א"כ העון מוטל על האב שהתעצל בדבר ויצטרך לעמוד בדין לעתיד שהוא בעצמו הביאו לזה. ודמיונו לאחד שדר עם בניו הקטנים בין העכו"ם ואינו זן אותם ומפני כך אנוסים הם לאכול מאכלי העכו"ם, האם אין על האב עון אשמה גדולה שהביאם לזה.

ואמנם מלבד זה בעיקר הדבר שנחשבין בעיניהם לאנוסים טעות הוא, וכבר הוכחתי זה בפרק שביעי משער א' עי"ש באורך, ואכפול כאן הדברים בקיצור. כי הלא אנו רואין בעינינו כי מי שהורגל לאכול מאכלות אסורות בעת נידודו אין מבחין כלל להבדל בין זמן לזמן, שאף בזמן שאיננו עיף ויגע כלל וידוע בעצמו שאפשר לו להסתפק בלעדי מאכלים ההם ורק בפת ומים חמין המצוי לו (או שנמצא אז תחת ידו מעט כסף לקנות איזה דבר לאכול בו את פתו), מ"מ אינו מונע עצמו מלאכול המאכלות אסורות, וכן אף מי שבביתו לא היה רגיל לאכול כלל בשר (אף שהיה ג"כ עיף ויגע במלאכתו) ורק בימי השבת, ושם בעת נידודו אוכל גם בשר מדי יום ביומו [אשר על כל כזית וכזית הוא לאו בפ"ע], וכאילו היה הדבר היתר גמור, ועוברים על איסורי תורה החמורים בלי שום טענת אנוס כלל, ואף שבביתם היו כולם ישראלים כשרים ולא היו אוכלים אף כזית אחד מכל אלה האיסורים טרפה או חזיר אף בעד הון רב, ומי הביאם לזה סיבת הדבר הוא ע"פ רוב מפני שבתחילה מצוי לו באמת איזה זמנים שהיה מצטער הרבה על מאכלו מפני שלא היה תחת ידו כסף בריוח לקנות מאכלים כשרים כמו חמאה וחלב וכיו"ב, (שאף שאסור חז"ל חמאה וחלב של עכו"ם מ"מ לאנשים כאלה בעת הדחק אין לאסור להם זאת), ולא היה בידו רק פת חריבה וקיתון של מים חמין, ומצד ההכרח פועל בנפשו לאכול המאכלים ההם [אף שמצד הדין ברוב הפעמים לא נחשב זה אנוס שהתורה התירה דהוא רק היכא שנוגע לו לפיקוח נפש, אבל לא בשביל צער בעלמא וכמו שביארתי בפרק שביעי שם], וכיון שאוכל פעם ושנים ושלוש נטמטם לבו עד שאין מרגיש כלל בחומר האיסורים, שאף בעבירה אחרת אמרו חז"ל דכיון שעבר אדם עבירה ושנה בה נעשה לו כהיתר, וכ"ש בזה שנכנסו אל קרבו ונסתלק ממנו עי"ז קדושת נפשו, וכמו שדרשו חז"ל מהפסוק "ונטמתם בם" דכתיב בלא א', דהיינו ונטמטם בם (וכמש"כ בפרקים הראשונים בשער א' באורך עי"ש), וע"כ אח"כ אין מונע עצמו עוד כלל מלאכול המאכלות אסורות אף בלי הכרח כלל, עד שיש כמה אנשים שירדה מדרגתם כל כך מרוב ההרגל שאף בעת שמצוי להם מאכלים כשרים טובים אצל ישראלים מ"מ בוחרים להם לאכול המאכלות אסורות הרגילים בהם תמיד אצל האינם יהודים, ואף שמאז בהיותם בביתם בודאי אין שום איש ישראל בסוג הזה לאכול טריפה וכדומה ברצון גמור, אוי ואבוי לאנשים שכך שומעות ועינים שכך רואות, וכל המכשלה הזאת היה יכולת ביד אביהם לסלק שאלו היו משתדלים האבות לחזקם בדברים ובמשען כסף מתחלת ימי נידודם ולא היו דחוקים במזונותיהם, וגם היו מבטיחים להם לעזור להם תמיד במשען הכסף הצריך להם למאכלות כשרות עד שיריוחו בעצמם, [שבהמשך הזמן הרבה מרויחים בעצמם במלאכתם כידיוע], ורק שישמרו עצמן ממאכלות אסורות, בודאי רובם לא היו עוברים מתחילה ברצון עצמם על איסורים כאלה החמורים מאד אצל כל איש ישראל, ואם עובר פעם אחת מחמת איזה סבות אנוס גמור תיכף היו עוזבים זה, ונמצא האבות שלא השתדלו לעזור אותם במשען כסף בעת דחקם, הם גרמו להם זאת לעבור אח"כ ברצון על איסורים החמורים ולהורידם מקדושתם ולהעניש לבסוף בגיהנם עבור כל כזית וכזית אשר יעלה מספרם במשך ימי נידודם למאות ולאלפים, ואפשר עוד גם להכרית נפשם מארץ החיים ח"ו ע"י איסור חלב ודם כנ"ל, ונמצא האב בעצמו גורם לבנו חביבו רעה גדולה כזאת אשר לא היה חפץ לראותו אפילו על שונאו ואויבו הגדול. וכל זה בא מחסרון התבוננות באמיתת הענין עד היכן הדבר מגיע, כי אם יתבונן האדם בזה אף מי שהוא עני גדול לא היה מתעצל מלחזור אף על פתחי נדיבים ורק כדי למלט את נפשו בנו מהרעה הגדולה הזאת שלא יכניס עצמו ברשת האיסורים החמורים מאד אצל כל איש ישראל, והאם מפני כי נפל גורל בנו להיות מתנודד מביתו לאו איש ישראל הוא, וכ"ש מי שיש קצת יכולת בידו בודאי היה מתחזק בזה בכל כוחו, וכך הוא האמת הברור ע"פ התורה שאף מי שאיננו איש אמיד מחוייב הוא לצמצם בהוצאות ביתו בכל מה דאפשר ולשלוח לבנו הנחוץ לו למאכלות כשרות מדי חודש בחודשו, ואף אם יצטרך לשנות הנהגתו על ידי זה בדברים הנוגעים לעונג שבת ג"כ לא יעשה עול בזה, כי מניעת בנו מאיסורי טרפה וחזיר וחלב ודם ועוד ועוד בודאי גדול הוא הרבה יותר ממצות עונג שבת.

פרק ט"ז

בו יבואר שצריך האב לשום עינו ולבו ע"ז מכמה זמנים מקודם וגם גודל החיוב על הקרובים בזה

והנה כל איש נבון באמת צריך לשום עינו ולבו לדאוג ע"ז עוד מכמה זמנים מקודם שלא יבוא בנו לידי איסורים החמורים האלה, והוא בשני סוגים: אחד בהכנת כסף מעט מעט הנצרך לזה, ושנית להשריש בקרב בנו את חומר האיסורים האלה - אשר נוגע לעיקר קדושת נפשו, ושיש על כל כזית וכזית לאו בפני עצמו, ועתיד להעניש בעונש הגיהנם על הכל, וע"פ דין התורה מחויב כל איש ישראל ליתן את כל אשר לו שלא לעבור על לאו אחד מן התורה וכ"ש על לאוין הרבה חמורים כאלה ואשר יש מהם שעונשן כרת להכרית נפשו מארץ החיים כנ"ל, וע"כ יהיה לבן חיל להתאמץ בזה בכל כוחו ולא ילמוד מחבריו המוטעים וימצא שכרו אתו ופעולתו לפניו לפני הקדוש ברוך הוא, וכאשר הארכנו בכמה פרקים בשער א' בעונש המפקירים האיסורים האלה ובשכר המתחזקים עצמם בזה, ובפרט בעת הדחק כזה, וככה ידבר עמדו יום יום ויראה לו מאמרי חז"ל המדברים בענין זה וכאשר כתבנו בשער א' עי"ש, ובפרט בזמן האחרון קודם נסיעתו עליו להרבות בריצוי דברים ואזהרות שיהיה לבן חיל לעמוד בנסיון [אם לא במקום שנוגע לפיקוח נפש ממש דאז אין בו איסור כלל אבל הוא רק באותו פעם ולא בפעם אחר], ויתאמץ ליתן לו די כסף כל מה שיש ביכולתו, ויבטיחנו לשלוח לו אח"כ גם כן מדי חודש בחודשו כדי שיהיה מצוי לו כסף בריוח, ואם יודע שכבד לו להשיג במקום נדודו מאכל כשר אף בעד כסף, יזדרז לשלוח לו בכל פעם מאכלים מתוקנים כמו בשר יבש מליח שקורין וורש"ט או חמאה ושומן וכיו"ב, ואל יחוס על הוצאותיו שיעלה בכפלים מהמקח, כי הלא בנפש בנו הוא, וכאשר יראה בנו עד כמה אביו מתאמץ לעזור למאכלים כשרים, גם הוא יתחזק בזה ויעשה רצון אביו ורצון אביו שבשמים [בדבר הזה ובכל הדברים הנוגעים לדת התורה, וישוב לביתו נקי ושלוש בקדושת נפשו ובקיום התורה ואשרי חלקו], ובזכות השתדלותו בכל לבבו להדריך את בנו בדרך התורה והמצוה יקרא מאוהבי ד', וכמו שמצינו אצל אברהם אבינו שאהבת הקדוש ברוך הוא אליו היה בשביל שהיה משתדל לצות בניו אחריו לשמור את דרך ד', וכמו שכתוב "כי ידעתי למען אשר יצוה את בניו ואת אחריו ושמרו דרך ד' " וגו'. וישלם ד' שכרם של האב והבן המתחזקים בזה בעוה"ז ובעוה"ב, ויזכה האב לראות מבניו דור ישרים ואושר בעוה"ז וכבוד וגדולה בעולם הבא.

והנה עד פה כתבנו גודל החיוב המוטל על האב לעזור לבנו במאכלות כשרות. ועתה נדבר אודות הקרובים שגם עליהם מוטל החיוב, דהנה ידוע מה שכתבה התורה "או דודו או בן דודו יגאלנו או משאר בשרו" וגו', והכל מה שהטילה התורה הגאולה על הקרובים הוא הכל כדי שלא יטמע בין העו"ג וילמוד ממעשיו כמו שכתבנו לעיל בשם הרמב"ן, והכי נמי שייך בענין זה שמחוייבין לעזור להם במה שיש ביכולתם כדי שלא יצטרך להתדבק עם העו"ג לאכול מאכליהם וממילא יהיה הפקר אצלו במשך הזמן קיום כל התורה וכו"ל, והכל כמו שכתבנו למעלה לענין האב שייך גם עליהם.

גם נוכל להתבונן כל זה מדרך השכל, אילו היה דר עני קרובם בעירם ומחמת קמצנותם הוכרח לסבב על פתחי עובדי גילולים כדי להחיות נפשו, כמה בזיון וכלימה היה להם לפני הכל ומה היו עונים על זה, וידעו נאמנה כי אף שכהיום הזה אין מי שידרוש אותם, אבל לעתיד לבוא בודאי יובאו הכל לחשבון לפני שופט צדק ויגלה קלונם לעיני הכל.

גם ידוע דאף שעל כל ישראל מוטל מצות צדקה, על הקרובים מוטל החיוב יותר ויותר לעזור לקרוביהם, והמעלים עין מזה גדול עונו מאוד, ומי לנו עני גדול יותר מאיש כזה בעת נידודו, ובודאי זה לא יוכל היצר להשיב כי הלא לאו עני הוא שיש לו מה לאכול, כמו שלא יוכל לומר לשאר עני מה לך עלי לך אל פתחי עו"ג, והנה ידוע מה שאמר הגמרא (יבמות ס"ד) המקרב את קרוביו עליו הכתוב אומר "אז תקרא וד' יענה תשוע ויאמר הנני", וקירוב כזה הוא גדול במעלה הרבה יותר ממי שעוזר לקרובו בזמן אחר, כי שם הוא עוזר רק לגופו לבד וכאן עוזר הוא לו בזה גם לנפשו.

שער בית ישראל

פרק י"ז

בו יבואר גודל החיוב להחזיק לאנשים ישראלים במאכלות כשרות

הנה עד הנה דברנו בענין האב שצריך להחזיק לבנו בעת נידודו שלא יבוא לידי מאכלות אסורות, ועתה נדבר אודות כלל ישראל שגם הם מחוייבים לעזור לאחיהם שלא יבואו לזה מפני כמה טעמים כמו שאבאר באלו הפרקים

א' מפני מצות צדקה שנצטוינו בתורה "פתוח תפתח את ירך וגו' וחי אחיך עמך", וכמה גדולה היא מצות צדקה שמקרבת את הגאולה, כדאמרינן (ב"ב ט') תניא ר' יהודה אומר גדולה צדקה שמקרבת את הגאולה, שנאמר "כה אמר ד' שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבא וצדקתי להגלות", ומה מאד צריך האדם לזהר שלא להעלים עין מן העני שעובר ע"ז על ל"ת דאורייתא "לא תאמץ את לבבך ולא תקפץ את ירך מאחריך האביון", וגדול עונשו מאוד ח"ו, עד שאמרו שם (ב"ב י"ד) שמניעת הצדקה גורמת כמה פעמים לקצר ימיו של אדם כעוון עבודה זרה, דכל המעלים עין מן הצדקה כאלו עובד ע"ז, כתיב הכא וכו', ואיתא ביו"ד בסימן רמ"ז דמאוד יש להזהר במצוה זו כי אפשר שיבא לידי שפיכת דמים שימות העני המבקש אם לא יתנו לו מיד, וכעובדא דנחום איש גז (תענית כ"א), ומה מאוד צריך לזהר במצוה זו אם יודע שאפשר להגיע לפיקוח נפש אם יתעלם עין מזה, וכמה גדול עונש המאמץ את ליבו בעת כזו, שמלבד שעובר על מצות "פתוח תפתח וגו' וחי אחיך עמך" וגו', עוד עובר על "לא תעמוד על דם רעך" שהיא מצוה חמורה מאד שמחללין עליה שבת וכל איסורי תורה בשביל חיי נפש אחת מישראל, ובעניינו נמי פעמים שנוגע לפיקוח נפש ממש, שיש איזה אנשים שהם חלושים בבריאותם והם עניים שאין להם במה לקנות מאכלות כשרות, ומאכלות אסורות לא ירצו לאכול כי אנשים עברים הם ויחלשו ויתעלפו ויבואו לידי סכנה, ובודאי יהיה ח"ו עונש מן השמים על אלו שהתעלמו עין וגרמו לזה. (ואפילו אנשים שלא יגיעו לידי סכנה ע"ז עכ"פ מסגפין עצמן לחיות חיי צער בפת לחם חריבה וקיתון של מים, ואיך לא נשתתף בצרתם שלא לרחם עליהם).

ואולי יאמר המתפתה ביצרו מה לי לדאוג ולהצטער בצרתו אם חלוש הוא ויכול לבא לידי סכנת נפשות ע"י מניעת המאכלים, הלא אנוס הוא ומותר לו לאכול מאכלות אסורות, אף אתה השב לו הזה רצון ד' שנאמץ לבנו ונקפוץ ידינו ממצות צדקה עד שע"ז יהיו אחינו העניים שבהם בכלל אנוסים ויהיו מותרים לאכול מאכלות האסורות, וצריך להבחין בעצמו אלו היה דבר זה נוגע לעצמו או לבנו באופן זה כמה היה משתוקק שימצאו אנשים שיחזיקוהו במאכלות כשרות שלא יחטיא נפשו ע"י מאכלות האסורות, וע"ז הזהירנו התורה "ואהבת לרעך כמוך", וגם הלא ידוע שנקראו כל ישראל בנים למקום כדכתיב "בנים אתם לד' אלקיכם", ואיך לא נרחם עליהם, הלא גם הם בני ד' כמונו, ואיך נישא פנים אח"כ בר"ה זה מבקש ה' רובל כסף בכל שבוע ושבוע וזה עשרה כל אחד ואחד לפי כבודו אם נתאכזר ח"ו על אחינו בשרנו ולא נחוש להם כלל עד שע"ז יוכרחו לאכול מאכלות אסורות. ואיתא (בשבת קנ"א) ר"ג אומר "ונתן לך רחמים ורחמן" וגו' - כל המרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים, כל שאינו מרחם על הבריות אין מרחמין עליו מן השמים", ובודאי כל המעלים עין מזה עובר גם על מצות עשה ד"ואהבת לרעך כמוך".

וצריך האדם לידע עוד שע"י שהוא מרגיל עצמו להיות איש טוב ורחום, ממשיך על עצמו שפע כל הברכות הכתובות בתורה, וכדאיתא בתנא דבי אליהו ובאו עליך כל הברכות האלה והשיגוך כי תשמע בקול ד' אלקיך ותלך בדרכיו שהם דרכי שמים, ומה הם דרכי שמים שהוא רחמן ומרחם אפילו על הרשעים ומקבל אותם בתשובה שלמה וזן ומפרנס את כל הבריות, כך תהיו מרחמים זה על זה לפרנס זה לזה ותאריכו פנים זה אל זה בטובה. ואיתא בתנחומא פרשת משפטים על הפסוק "מלוה ד' חונן דל וגמולו ישלם לו", מהו וגמולו וכו' יכול נתן פרוטה לעני הקדוש ברוך הוא משלם לו פרוטה, אלא אמר הקדוש ברוך הוא נפשו של עני היתה מפרנסת לצאת מן הרעב ונתת לו פרוטה והחייט אותו, חייך שאני מחזיר לך נפש למחר בנך או בתך באים לידי חולי או מיתה ואזכיר אני להם את המצוה שעשית עם העני ואציל אותן מן המיתה הוי וגמולו ישלם לו.

פרק י"ח

בו יבואר גודל ההפרש שיש בין האדם שמקיים רק בעצמו רצון ה' ובין האדם שמשדל שגם אחרים יקיימו רצון ד'

גם ידע האדם שיש חילוק גדול בין העובר ד' ומקיים מצותיו בעבור שחפץ באמת בעבודתו ובמצותיו, ובין מי שעושה את הכל רק לקבל שכר בזה ובבא, ויורה ע"ז הכתוב "אשרי איש ירא את ה' במצותיו חפץ מאוד" וכמו שפירשו חז"ל במצותיו ולא בשכר מצותיו, וזהו שנאמר "ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע, בין עובד אלהים לאשר לא עבדו", ורצה לומר אפילו אם מקיים מצות השם אבל רק בשביל עצמו, ולא בשביל שחפץ בעבודתו, תראו ההיכר ביניהם לעתיד לבוא. ובמה יבחן האדם אם הוא עובד אמיתי או כוונתו בעבודתו רק בשביל הנאת עצמו לקבל שכר ולהנצל מעונש, הבחינה הנכונה הוא בזה דמי שהוא עובד אמיתי תשוקתו שיהיה הכל עובדי השם ועושי רצונו כדי שיתגדל כבוד הש"י אצל הכל ואם הוא רואה שאנשים עוברים על רצון השם יתברך הוא מיצר ודואג על זה מאוד מאוד, לא כן מי שכוונתו רק בשביל הנאת עצמו אין חושש כלל אם שארי אנשים עובדים את ד' או לאו, ואך כיון שהוא בעצמו נזהר שלא יעבור על התורה ולא יענש בגיהנם דיו לו ואין מיצר ודואג כלל על שאחרים מחללין את כבודו בשאט נפש.

ותדע אחי שכל זה הוא שייך בעניינו ג"כ, שמי שאומר מה לי לדאוג על אחרים לעזור להם שלא יכשלו במאכלות אסורות, אות הוא שכל עבודתו הוא רק בשביל הנאת עצמו שיהיה טוב לו בזה או בבא, ולא בשביל כבוד ד', שאילו היה חושש לכבודו בודאי היה מתחזק בכל עוז שלא יעבור שום אדם על רצונו.

וכלל ענין זה שכתבנו הוא כתיב בפרשת ק"ש שאנו קוראין בכל יום "ואהבת את ד' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך" וגו', ופירשו חז"ל בואהבת היינו שתאהבהו על הבריות, והוא כמו שכתבנו, דאובה הנאמן למלכו משתוקק לאהבהו על כל בני מדינתו שיהיו הכל נאמנים בעבודתו באהבה ובלב שלם, ומה שסיים הכתוב "בכל לבבך" וגו', משמע דקאי על ענין זה נמי, דצריך להשתדל בכל לב ובכל נפש, ובכל מאוֹד היינו בממונו, לאהבהו על הבריות בהם, ולא לשמוע ליצרו שמיעצוהו לקפוץ את ידו במקום שנוגע לכבוד שמים שיתחזק ע"ז עבודתו בעולם. וזהו מה דאיתא בספרי "ואהבת את ד' אלקיך" - אהבהו על הבריות כאברהם אביך דכתיב "ואת הנפש אשר עשו בחרן", וידוע

דרכו של אברהם אבינו שהיה גדול במדת החסד מאוד, ועי"ז קירב את הבריות תחת כנפי השכינה, וכדכתיב "ויטע אשל בבאר שבע ויקרא שם בשם ד' אל עולם", וכדאיתא במדרש דע"י האשל הקרא שם ד' בפי כל הבריות, וזהו שאמר "ואהבת את ד' אלהיך וגו' ובכל מאודך" וכו"ל.

גם הנה ידוע שכל איש ישראל שקיבל על עצמו קיום התורה בעת קבלת התורה, לא על עצמו בלבד קיבל, אלא גם כל מה שיהיה ביכולתו לחזק את קיום התורה אצל שאר בני ישראל התחייב על עצמו, ונעשו אז כל ישראל ערבים זה לזה, וזהו מה שמסיים התורה בפרשת נצבים "הנסתרות לד' אלהינו והנגלות לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת", וכמו שפירש רש"י שם דהיינו שנעשו ערבים זה לזה, ולכן הדין שכל אחד מישראל מוציא את חבריו בקיום המצוות אף שיצא הוא כבר כגון קידוש וכדומה, דאם יחסר לחבירו איזה מצוה כאלו חסר לו [כדאיתא ברא"ש ברכות פרק ג'], וכן נמי שיפריש כל אחד את חבריו מאיסור לא תעשה [הג"ה ולכן נפסק הדין ביו"ד סי' ש"ג דאם רואה לחבירו שהוא לבוש כלאים צריך לפשוט ממנו אפילו בשוק, ואפילו לבשן בשוגג שלא ידע שהוא כלאים, ואפילו לדעת הרא"ש המובא שם בהג"ה שא"צ לפשוט ממנו בשוק כשהלובש אינו יודע שהוא כלאים משום כבוד הבריות, עכ"פ כשיגיע לביתו צריך להודיעו כדי להפרישו מהאיסור, וכן נמי כהן שהוא ישן ומת עמו באהל צריך להקיצו ולהודיעו כדי להפרישו מהאיסור, ואף על גב דלא ידע מ"מ איסורא קעביד בשוגג, ולאחריני ידיעי מצוה להפרישו מהאיסור כדאיתא ביו"ד סי' שע"ג בהג"ה בש"ך שם, וכן נמי לענין תלמיד חכם אף על גב דאינו חייב להעיד במקום דאינו לפי כבודו, אבל לאפרושי מאיסורא חייב להעיד כדאיתא בשבועות דף ל' ע"ב], דאם לא יפרישו מהאיסור במקום שיש ביכולתו יענש גם הוא, וכדאיתא בויקרא רבה "שה פזורה ישראל" - מה דרכו של שם לוקה באחד מאבריו וכולם מרגישים [רצה לומר שדרך של השם כל העדר מתחברים ביחד, וכששה אחד לוקה ברגליה וכדומה והיא עומדת, יעמדו כולם לפי שעה], אף ישראל אחד חוטא וכולם נענשים, תני רשב"י משל לבני אדם שהיו באים בספינה נטל אחד מהם קודח והתחיל וקדח תחתיו, אמרו לו חבריו למה אתה עושה כן, אמר להו מה אכפת לכם, לא תחתית אנכי קודח, אמרו לו מפני שאתה מציץ עלינו את הספינה עי"ש. וא"כ בעניינו נמי כשנאמץ את לבבינו ונקפוץ את ידינו ממצוות צדקה באיזה גרגרי כסף שע"י"ז היינו יכולים למנוע אותם מאיסורי ל"ת דאורייתא שיש על כל כזית וכזית בפנ"ע, ועי"ז אף אנשים כשרים יוכרחו לפעמים לאכול מאכלות אסורות, בודאי נתענש ח"ו עונש גדול בבא עת הפקודה כאלו היינו אוכלים בעצמינו מאכלות האסורות.

ולפ"ז אף האדם השלם השומר עצמו מאיסורים בכל יכולתו, ואף מספק ספיקא שאינו אוכל מבהמה שהורה בה חכם או מסיכא וכדומה, יוכל להיות כי לעתיד לבוא יתבעו אותו על חתיכת חזיר וטריפה וכדומה, וכאשר ישאל מנין לי האיסורים האלה חף הייתי מפשעים אלה ולא בא אל פי מעולם אף חשש איסור קל, ישיבו לו האם לא ידעת כי כל ישראל ערבים זה לזה וזכור שאכלו אנשים מבני עמך בעירך בזמן פלוני ופלוני כל האיסורים החמורים האלה ואתה עומדת מרחוק ולא ראית להושיעם בעת דחקם שלא יבואו לידי איסורים האלה, וע"כ בא וקבל דינך, ומה מאוד יתמרמר אז על עצמו שבדבר נקל [במעט כסף או בזירוז לאנשי העיר] היה יכול להסתלק מכל אלה הדינים. ואל יתפתה בנפשו לומר שבודאי לא יהיה הדין עליו לבד כי אינו יחיד בעירו, כי לעומת זה תדע כשנתחייב אדם בערבות גדול של כמה עשרות אלפים רובל כסף אפילו נתערבו עמו ביחד עוד כמה אנשים כשמגיע לזמן תשלומין אפילו אם יגיע עליו איזה חלק מן הערבות הוא עולה ג"כ לסך גדול אשר יצר לו מאוד עי"ז, ואף כאן בעניינו לפי הידוע שכהיום נתרבו הנוודים מאד שכאשר תבא לחשבון יגיע לאלפי כזית של איסור הנאכלים בשבוע אחת ובמקום אחד, וא"כ אפילו לא יגיע לאיש אחד מהערבים רק כזית אחד של חזיר או של נבלה וטרפה וחלב בכל שבוע ושבוע ג"כ יהיה רע ומר לנפשו, [וכ"ש אלו האנשים אשר יכולת בידם לזרז את אנשי עירם להחזיק במצוה זו למנוע את נפשות ישראל מאיסורים והתרשלו בדבר, בודאי עיקר האשמה תהיה עליהם, וכדאיתא בתנא דבי אליהו כל מי שסיפק בידו למחות ולא מיחה ולהחזיר את ישראל למוטב ואינו מחזיר כל הדמים הנשפכין בישראל אינם אלא על ידו, שנאמר (ואתה) "בן אדם צופה נתתיך לבית ישראל ושמעת מפי דבר והזהרת אותם ממני באמרי לרשע מות תמות ולא הזהרתו וגו' הוא רשע בעונו ימות ודמו מידך אבקש"], ולדעתי זהו מה שאנו מתחננים באבינו מלכנו שתי בקשות, דהיינו אבינו מלכנו מחה והעבר פשעינו וחטאתינו מנגד עיניך, ואח"כ אבינו מלכנו מחוק ברחמיך הרבים כל שטרי חובותינו, ולכאורה היינו הך, ולדברינו ניחא, דמתחילה אנו מבקשים סליחה על העונות ופשעים שאדם עובר בעצמו, ואח"כ אנו מתחננים עוד על שטרי חובות שאין באים על ידי פשעינו כלל כי אם ע"י ערבות על אחרים, וגם הם חובות עלינו.

פרק י"ט

בו יבואר גודל החיוב בזמננו שיש בין המתנוודים אנשים יקרי ערך מאוד

גם צריכין אנו להתבונן במה דכתיב בתורה "וכי ימוך אחיך ומטה ידו עמך והחזקת בו", אף שבאמת כללה התורה בכלל זה כל איש ישראל, ועל כולם נאמר "והחזקת בו", אפילו הכי ידוע שיש נ"מ רבא בין אם מחזיק איש פחות הערך ובין אם מחזיק איש מכובד ובין אם מחזיק ת"ח. והנה ידוע שיש עשרה מדרגות בישראל: צדיקים חסידים תמימים ישרים וכו' כדאיתא בזוה"ק, וכאשר כהיום נתרבו הנוודים וכמעט רוב אנשי דור הזה הם בכלל הזה, והלא נמצאו אצל ישראל בכל דור ודור כל אלו המדרגות הקדושות צדיקים חסידים תמימים ישרים וכו', ואם כן כל אלה נמצאו בתוך האנשים הנוודים האלה, וכמה גדול זכות המחזיק לאנשים כאלה. ולהיפך אם נתרשל מהם מהחזיק אותם וישארו גם האנשים הישרים האלה בלי משען ומשענה ברעב ובצמא, עד כמה יגדל כח העונש ח"ו כשלא נרחם על עבדי אלהי ישראל להכניסם לידי סכנה או לטמאם בגיעולים ובעון כריתות ע"י קמצנות איזה גרגירי כסף שהיה מגיע על כל אחד.

וראה נא כמה יקרה נפש אחת מישראל בעיני הקדוש ברוך הוא, עד שאחז"ל כל המקיים נפש אחת כאלו קיים עולם מלא, דהיינו משום דעם ד' נקראו בנים למקום, שבשבילם נברא העולם, ובן אחד של מלך חשוב אצלו יותר מכל שאר אנשים הנמצאים במדינתו מאחר שהוא בנו, וכ"ש אלו השרידים אשר ד' קורא חביבים המה מאוד בעיניו ומתפאר עמהם בפמליא של מעלה, כמו שנאמר "ישראל אשר בך אתפאר", והמטיב עמהן זכותו גדול מאוד, ולהיפך אם נתעצל מלהיטיב עמהן עונשו גדול מאוד, והמורחם על בניו של המקום בעת דחקם ועושה עמהם חסד, בודאי יהיה אהוב בעיני ד' מאוד, ויכתב שמו למעלה בספר הזכרון לשם ותפארת [כדאיתא במדרש רות פ"ה לשעבר היה אדם עושה מצוה והנביא כותבה ועכשיו מי כותבה אליהו ומלך המשיח והקב"ה חותם על ידיהם], ויתגדל ויתנשא לעתיד לבוא לעיני הכל, ואלה המתרשלים ומעלימים עין מהם יגדל עוונם ויגיע להם בושא וכלימה לעתיד לבוא, וכ"ש אם לא ימצא כלל בעיר מי שירחם עליהם להחיותם ועי"ז יטמאו עצמם ויביאו לידי כריתות, בודאי יגדל חרון אף ד' על זה על הכל.

ובאמת בין לענין עונש מי שמעלים עין מזה ובין לענין שכר מי שמשתדל בזה מצינו הכל בתוה"ק, כי מצינו לענין עמון ומואב שהתורה אסרם מלבא בקהל ד' לעולם על דבר אשר לא קדמו את אבותינו במדבר בלחם ומים, ואף כי הם לא היו צריכים לזה כי היה להם מן ומי באר, וכ"ש אלו שהם רעבים וצמאים כמה רע הוא בעיני ד' כשנעלים עין ולא נרחם עליהם. וכן לענין שכר המשתדל להחיות בניו של מקום מצינו ג"כ בתורה בפרשת שמות "ותיראן המילדות את האלהים וגו' ותחיין את הילדים", ופרש"י שהיו מספקות להם מים ומזון, וכתוב בסמוך "ויהי כי יראו המילדות את האלקים ויעש להם בתים" דהיינו שיצאו מהם בתים הגדולים שבישראל, שהוא מרמז על משה ואהרן ומלכי בית דוד [עיין ברש"י שם], ונראה שהוא הכל מדה במדה דתחת שסיכנו עצמם להחיות ילדי ישראל וגם להספיקם מים ומזון, לכך זכו שיצאו מהם מרע"ה ואהרן שבזכותם הכריעו את ישראל לחיים, [וכמו שמצינו במעשה עגל כמו שנאמר בכתוב "לולי משה בחירו" וגו', וכן באהרן שנאמר "ויעמוד בין המתים ובין החיים ותעצר המגפה"], וגם בזכותם הספיק ד' מים ומזון לכל ישראל, [וכמו שמצינו שאחז"ל מן בזכות משה וכו' ואח"כ החזירן כולן בשביל משה], וגם עיקר קבלת התורה אשר היא חיינו וחי עולם הלא בא לנו הכל ע"י משה רבינו ע"ה, וגם בית דוד שהיה לאב לכל ישראל ומשיח צדקינו שהוא אור תקוות חיינו גם אלה יצאו ממרים, ובודאי גם בכל דור ודור מי שמשתדל ומייגע עצמו להחיות נפשות ישראל בעת צר להם בודאי יגדל שכרו מאוד ויצאו ממנו בנים שיהיו לאות ולתפארת בישראל.

פרק כ'

בו יבואר ביטול טענת המתרשלים בזה

ועתה נבוא לבאר טענת המתרשלים בזה ותשובה נצחת על דבריהם.

יש שאומרים כי רבו הנוודים בעירנו ואין ביכולתנו להספיק לכולם, ומה תועלת יהיה כשנחזיק מעט מהם אחרי שלכולם אין ביכולתנו להושיע. אבל באמת טענה זו היא רק מפיתוי היצר, ולמה הדבר דומה לסיעת אנשים שהלכו בדרך על גשר הנהר ונשבר הגשר ונפלו כולם להנהר, ויצעקו הושיעו הושיעו כי באו מים עד נפש, והיו שם שני אנשים שיכולים לשוט במים, וירץ אחד מהם לתוך הנהר להוציאם מן המים, ויען לו השני למה אתה יגע הלא נפלו שם כעשרים אנשים, התדמה שתוכל להציל את כולם, ויען ויאמר לו לא הבנתי שאלתך וכי בשביל שאין ביכולתי להציל את כולם אעלים עין מדמי אחינו ואתרשל מלהציל כלל, הלא אף אם אציל מעט מן המעט מהם שלא יכרתו מן החיים כדאי כל עמלי ויגיעי, והמקיים נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא. וכן נמי בענינו, וכי בשביל שאין ביכולתנו להספיק לכולם במאכלות כשרות שלא יבאו לעבור על לאוין וכריתות, נתרשל לגמרי אף מה שיש ביכולתנו, אלא כל מה שיש ביכולתנו אנו מחוייבין לעשות אף אם לא נציל עי"ז את כולם. וכמו שאמר שלמה המלך עליו השלום "כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך עשה".

וגם אמנם ידוע שלא לכל הנוודים מגיע היזק חסרון מאכלות הכשרות בשוה, כי יש אנשים שיכולת בידם לקנות בעצמם מאכלות כשרות, ועוד יש כהנה שאין נחיצותם גדול כ"כ, ויש שנחיצותם גדול מאוד שהם עניים שאין להם במה לקנות מאכלות כשרות וכובשים עצמם בכל יכולתם שלא לאכול מאכלות אסורות, ואף אם לא יספיקו לכולם אם יגיע רק לאלה הנחוצים ביותר הלא ג"כ טוב הוא.

ודע עוד דלפי הידוע שכל ישראל הוא כאיש אחד וע"כ אם רואים שלפי ריבוי האנשים הנוודים אין ביכולתם בשום אופן להחזיק את כולם, מצוה עליהם לעורר את יתר עיירות הקרובות והרחוקות שגם הם יראו לסייע לדבר הזה.

ויש עוד שמתפתים מיצרם אופן אחר באמרם שכהיום שההוצאה מרובה והפרנסה מועטת לפי ערך ההוצאה קשה כח הסבל לשאת ע"ע הוצאה זו, אבל באמת ידוע מה שאחז"ל שאין אדם מעני מן הצדקה, שנאמר "והיה מעשה הצדקה שלום", כי באמת צדקה היא כמו זריעה, וכמו שנאמר "זרעו לכם לצדקה וקצרו לפי חסד", והיתכן שידאג אדם שיש לו שדות הרבה על ריבוי התבואה שצריך להפיל בארץ בעת הזריעה, הלא באמת כל מה שמרבה לזרוע הוא מרבה אח"כ בקצירה, כי מכל גרעין יצא מאה פעמים ככה, כן הוא הצדקה, כל פרוטה ופרוטה שאדם מוציא לצדקה הוא מביא ברכה לתוך ביתו, וכמו דכתיב "נתן נתן לו ולא ירע לבבך בתתן לו, כי בגלל הדבר הזה יברכך ד' אלהיך בכל מעשיך ובכל משלח ידך".

ובאמת כאשר נתבונן היטב עוד נראה כי טענה זו שכהיום ההוצאה מרובה היא טענה מסותרת מעיקרה, ואדרבה היא מביאה יותר החיוב על האדם, כי בימים הראשונים שאדם היה מצמצם הנהגת מחייתו מאד ולא היה מוציא שום דבר על איזה ענין יתר כי אם על הכרחיות לחם לאכול ובגד ללבוש, [והיינו רק לכסות את גוו ולא מלבושים יקרים אחד ושנים ושלוש שכ"א עולה לו לעשריות רובל כסף], היה די במעט המעות שהכין לצדקה וחסד לצאת ידי המצוה ע"פ הדחק, משא"כ היום שמצוי בעוונותינו הרבים שהרבה והרבה מהמעות הולכים על יתרונות ותענוגי בני אדם במלבושים יקרים לו ולאשתו ולבניו הגדולים והקטנים, [ואפילו מנעלים לרגליו אשר הוא דבר הפחות בערכו נתרבה בעוונותינו הרבים הרצון לפאר ולקטש אותם, עד שמה שעולה כסף לאיש אחד לשנה בעד מנעליו היה די מלפנים על כל המלבושים לכמה שנים], ודירות יקרות וריבוי המשרתים וכהאי גוונא, לא תהא מדת צדקה וחסד שהיא חיי האדם והצלתו בעוה"ז ובעוה"ב קל בעיניו מאחד מיתרונותיו ההבלים.

ודברינו מרומז במה שאמרו חז"ל שלעתיד לבוא יוכיח הקדוש ברוך הוא את כל אחד ואחד לפי מה שהוא, ובאמת כאשר נשאל לכל אחד ואחד על הנהגתו בהוצאות ביתו שהוא מתנהג כעשיר ורב הוא יתר מכפי ערכו, תירוצו נכון לפניו כי אין לאל ידו להושיע, שא"ל לו לגרוע מהנהגת בני ביתו מאומה, ורק כשבא לפניו ענין צדקה וחסד שם הוא מתבונן במצבו כי אין בכחו ועושה את עצמו לעני ודל ואינו נותן אף לפי ערכו. ולמה הדבר דומה לראובן ושמעון שלקחו עסק ביחד והתנו ביניהם שכל אחד יקח מהריוח להוצאות ביתו ומלבושיו בכל שבוע, ומותר הריוח יחלקו בכלות משך השותפות, ויארכו הימים והעסק הלך ודל עד שלא הספיק אף להוצאות ביתם, ויתיעצו ביניהם שמעתה יצמצמו בהוצאות ביתם ולא יקחו הכסף כמלפנים רק היותר הכרח, ויהי כאשר בא שמעון ליטול ההכרחיות להוצאות ביתו לא נתנו שותפו באומרו שגם זה הוא יותר מן ההכרח ודי לו בפחות מזה הסך, ויהי כאשר באו לחשבון ויחסר סך רב מהכסף וכמעט לא נשאר מאומה, ונתברר הדבר שראובן לעצמו לא צמצם בהוצאותיו כלל וכלל והוציא כסף לכל הוצאות המותרות כאחד העשירים, ורק לשותפו שמעון לבד מרר את חייו ועל כל פרוטה ופרוטה שלקח להוצאותיו היותר הכרחיים נתן שבע עינים וצעק עליו באמרו שגם זה אינו הכרח גדול ואפשר לצמצם אותו עד שהוכרח להתנהג כאחד העניים הגדולים חסר לחם וערום ויחף, ובצאתו מהעסק לא נשאר לו מהעסק אף למזון סעודה אחת, כי כל כסף הריוח והקרן הוציא ראובן על ריבוי הוצאות המותרות שלו, ויהי כראות שמעון זאת נתן עליו בקולו הוי רשע ערום למה עכרתני מה עשיתי לך שרימיתני ככה ותגזל את כספי להוציאם על הבלך ולהשאיר אותי ערום ורעב בחוסר כל.

והנמשל מובן מאליו כי האדם מורכב מגוף ונפש, ולכל אחד צריך ליתן לו מזון להחיותו, וצריך האדם לחלק כוחותיו עבור שניהם, דהיינו שחלק מזמנו צריך לעמול להחיות הגוף ולמלא צרכיו, דהיינו לחם להחיותו וכסות להלבישו ודירה לשכן בו משך ימי חייו, ויתר הזמן צריך לעמול לצרכי נפשו ליתן לה חיותה דהיינו בלימוד התורה וקיום המצוות, שכל אלה הם חיי הנפש וקיומה לנצח, וכמו שנאמר "ושמרתם את חוקתי וגו' אשר יעשה אותם האדם וחי בהם" (ויקרא י"ח ה), ועל קיום תנאי השותפות ממונים שני יצירי, היצר הרע הוא כח התאוה והחמדה מופקד הוא על עניני הגוף שלא תגזל הנפש ממנו צרכיו, והיצר טוב מופקד על עניני הנפש שלא יגזל ממנה חיותה לגמרי, וכאשר בזמנים אלה בעוונותינו הרבים נתמעטה ההשפעה ונתדלדלה הפרנסה, ממילא יחסר לשניהם חיותם בין בצרכי הגוף ובין בצרכי הנפש, וכשיתבונן האדם בעניניו מוכרח הוא לצמצם מעט בשניהם, דהיינו לפרנס גופו במזונו ובמלבושיו ושאר צרכיו במצומצם כפי ההכרח, כי הריוח כעת אין מספיק די הוצאותיו בריחו. וככה בעניני הנפש באשר ההשפעה מועטה מוכרח הוא לצמצם מעט, כי אין לו פנאי לעסוק בתורה הרבה כמלפנים שהיו השנים כתיקונם, וכן בעניני המצוות צדקה וחסד שהם חיי הנפש מוכרח הוא לצמצם מעט לפי ערך פרנסתו. אכן כשיבואו הדברים למעשה לא כן יעשה, כי כאשר יעלה בלב האדם ללמוד מעט תורה או להפריש מעמלו לצדקה וחסד שהם צרכי נפשו, ימנעוהו היצר המופקד על צרכי הגוף וצועק עליו מה תעשה אתה מוכרח לצמצם כהיום בדברים אלה כי אין מספיק עתך ועמלך להחיות בם גופך כהיום בריוח, וככה ימרר את נפשו בכל עת ועת ולכל מצוה ומצוה שיבא לידו מתאמץ להפריעהו עד שגזול חיות הנפש ממש שנשאר ערום בלי תורה ומצוות, ואם היה מתנהג באמת גם בעניני הגוף גם כן בצמצום כדבריו לא היה העוול גדול כ"כ, אבל לא כן הוא, כי בעניני הגוף לא יניחנו היצר לחסר מאומה, ומוציא הוצאות מרובות לחמודי התבל והבלים בעדו ובעד בני ביתו הרבה הרבה יותר מלפנים, ובאשר כי ההוצאה מרובה וההשפעה מועטת מוכרח הוא למסור כל כוחותיו לעמול בזיעת אפיים יומם ולילה כדי להמציאם, ורק מנפשו הנכאה והנדכאה יגזל חיותה שתשאר לעתיד לבוא בלי מזון וכסות שהם נעשים על ידי התורה ומצוות, וכמה יגדל מכאוב הנפש ע"ז בשעת מעשה בכל יום ויום כשהיצר מונע ממנה התורה ומצוות שהם חיותה, וכ"ש לעתיד לבוא בזכרה שהיצר בערמימותו גזל ממנה אורה וכבודה לנצח, וכל זה מרומז בכתוב שנאמר (הושע ז ט) "אכלו זרים כוחו והוא לא ידע, גם שיבה זרקה בו והוא לא ידע", דהיינו שכח החמדה והתאוה והכעס שהם באים רק מכח היצה"ר שהוא זר לאדם [ואין אוהבו כלל ואדרבה מקטרג עליו לכלותו], הם אכלו את כוחותיו ולא הניחו להנפש שישתמש בהכוחות לצרכה, והאדם לא ידע להתבונן ע"ז כלל, וגם לעת שיביתו שכמעט ראה בעצמו שכוחותיו אפסו וכלו, ומתי יעשה לצורך נפשו גם אז לא התבונן ע"ז והניח הכל להזרים להשתמש בכוחותיו האחרונות ולנפשו לא השאיר כלל. אבל החכם אשר עיניו בראשו, אין לו לשמוע ליצרו שהוא אויבו הגדול כידוע, ויתנהג עניניו בדרך האמת והצדק, דהיינו לצמצם בהוצאות המותרות ההבלים בכל מה דאפשר, ואז ישאר לו עת לתורה, וגם כסף להחיות אלמנות ויתומים ומרי נפש ולשאר צדקות ההכרחיים, ויקנה לו שם טוב בעוה"ז ואחרית טובה לעוה"ב.